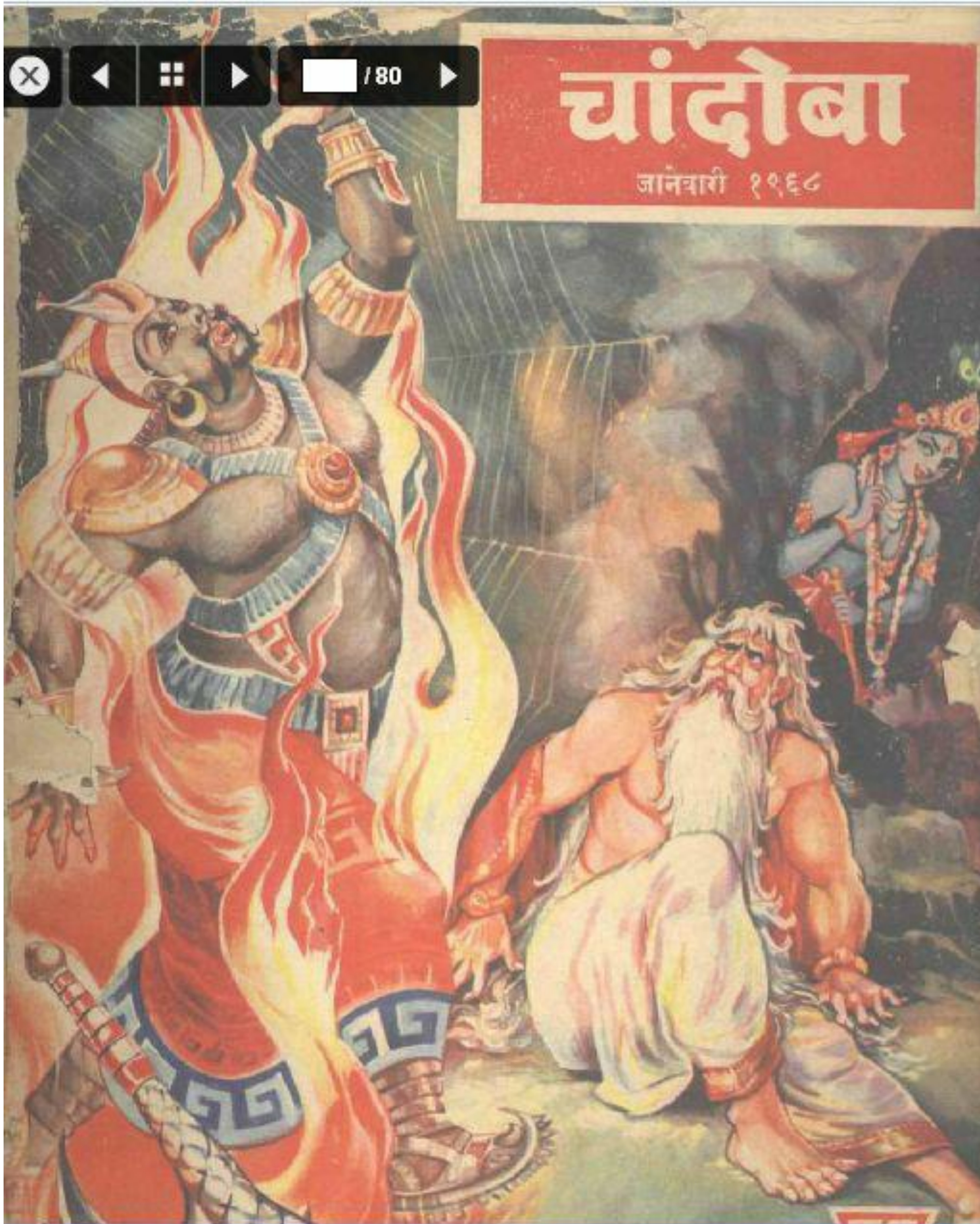

/ 80
चांदोबा
जानेवारी १९६८

स्वर्गप्राप्तीसाठी चढाओढ

प्रजापतीला दिती व अदिती अशा दोन बायका होत्या. दितीची मुले दैत्य व अदितीची मुले देव यांची भाऊबंदकी लहानपणापासूनच वाढत गेली. त्यांची नेहमी आपसात मारामारी होई. त्यांचे भांडण मिटविण्यासाठी प्रजापतीने देवांना स्वर्गाचे व दैत्यांना पाताळाचे राज्य वाटून दिले. नंतर तो आपल्या मुलांना म्हणाला– "तुम्ही आपापल्या राज्यात जाऊन रहा. एकत्र राहू नका."

परंतु दैत्यांनी हट्ट केला की त्यांना स्वर्गलोकाचे राज्य मिळाले पाहिजे. देव म्हणाले, आम्हांला पाताळलोक नको. आतां हे भांडण मिटविण्यासाठी प्रजापती आपल्या मुलांना म्हणाला–"देवांपैकी एकाने आणि दैत्यांपैकी एकाने भूलोकात जाऊन रहावे. दोघां पैकी ज्याला जय मिळेल त्याने व त्याच्या भावंडांनी स्वर्गात जाऊन रहावे व इतरांनी पाताळ लोकात."

दोघांनी त्याला होकार दिला. भूलोकात जाऊन राहण्यासाठी देवांनी आपल्या पैकी एकाची निवड केली व दैत्यांनी पण आपल्या पैकी एकाची निवड केली. भूलोकांत मानव कसे राहतात हे दोघांनी जाऊन पाहिले.

"तू आपला उदर निर्वाह कसा काय करणार आहेस रे?" दैत्याने देवाला विचारले.

"कां, सर्व मेहनत करतात तशी मेहनत करून!" देव म्हणाला.

"ठीक, तर मग तू मेहनत करून आपला उदरनिर्वाह कर व मी मेहनतीशिवाय

आपल्या पोटापाण्याची व्यवस्था करतो." दैत्य म्हणाला.

दोघे एका जमिनीच्या मालकाकडे गेले. त्यांनी त्याला काही काम द्यायला सांगितले. त्याने प्रत्येकाला एक नांगर व एक बैलाची जोडी दिली आणि जमीन दाखवून म्हणाला– "ही जमीन नांगरून शेती करा."

दोघांनी शेत नांगरायला सुरवात केली. थोड्या वेळाने दैत्याला कंटाळा आला. त्याने नांगराचे बैल सोडले व त्यांना चरायला सोडले आणि स्वतः संध्याकाळपर्यंत झाडाखाली घोरत पडला.

त्याची झोप मोडली तेव्हा काळोख पडू लागला होता. देवाने आपले सर्व शेत छान नांगरून काढले होते. थोडे उरले होते ते दैत्याने नांगरले व दोघे जमिनीच्या मालकाकडे गेले. त्याने दोघांना एक खोली दाखविली आणि दुसऱ्या दिवशी उजाडल्यावर भेटायला सांगितले. खोलीत काळोख होता.

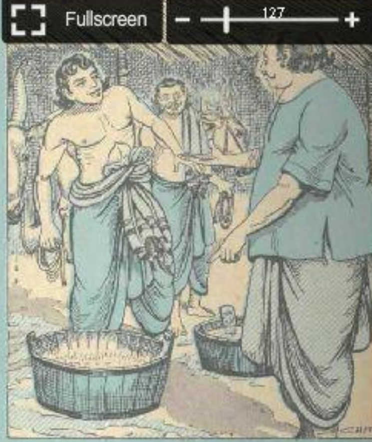
दिवसभर मेहनत केल्यामुळे देवाला छान झोप लागली. परंतु दैत्य दिवसभर झोपला होता म्हणून त्याला मुळीच झोप लागली नाही.

उजाडल्यावर दोघे खोली बाहेर आले. देवाच्या अंगाला सोन्याची माती लागलेली दैत्याला दिसली. दैत्याच्या अंगाला काही नव्हते. कारण त्याने मेहनत केलीच नव्हती. त्याला घाम आलाच नाही. पण देवाच्या अंगावर निथळया घामाचे फळ म्हणूनच की काय जी माती लागली ती सोन्यासारखी चमकत होती, किंबहुना ते सोनेच होते.

जमिनीचा मालक देवाला म्हणाला– "तुझ्या अंगावर जे सोने जमले आहे ते तू ठेवून घे. काल तू जी मेहनत केलीस त्याचे ते फळ आहे."

दैत्य निराश झाला. "आज रात्री मी याच्या दुप्पट सोने मिळवीन." त्याने मनाशी विचार केला.

दुसऱ्या दिवशी नांगरायला मालकाने दुसरेच एक शेत दाखविले. देव आणि दैत्य ते नांगरू लागले. आदल्या दिवसा सारखाच दैत्याला थोडा वेळ काम केल्यावर कंटाळा आला. बैलांना चरायला सोडून तो एका झाडाखाली काळोख पडेपर्यंत घोरत पडून राहाला.

त्या दिवशी सुद्धा एकट्या देवाने दोघांच्या वाट्याचे शेत नांगरून काढले. घरी जाण्यापूर्वी दैत्याने आपल्या सर्व अंगाला डिंग लावून घेतला.

घरी गेल्यावर मालकाने दोघांना दोन दोणी दाखवून त्यात आपापल्या बैलांसाठी पाणी भरायला सांगितले. दैत्याने एका दोणी जवळ आपल्या बैलांना नेऊन उभे केले व देवाने दुसऱ्या दोणी जवळ आपले बैल नेऊन बांधले. दैत्याच्या बैलांना मेहनत झालीच नव्हती म्हणून पाण्याला नुसते तोंड लावून ते बाजूला झाले. पण देवाच्या बैलांनी दोण भरून पाणी पिऊन टाकले. कारण काम करून ते दमले होते व त्यांना खूप तहान लागली होती.

दोणीतले पाणी संपल्यावर दोणीच्या तळाला सोने दिसले. ते दाखवून मालक देवाला म्हणाला—"ही तुझी आजच्या कामाबद्दल मजुरी. घे तू हे सारे सोने."

"आणि माझी मजुरी?" दैत्याने विचारले. तुझ्या बैलांनी असेच अंग मोडून काम केले असते आणि सर्व पाणी प्याले असते तर तुझी मजुरी देखील दोणीच्या तळाला जमा झाली असती. पण तू मेहनत केली नाहीस व तुझ्या बैलांनी पण केली नाही. मग मी काय करू?"

हे सर्व आकाशांत उभे राहून देव पहात होते. ते म्हणाले—"आमच्या भावाचाच जय झाला. स्वर्ग आमचा!"

पण दैत्यांना ते कबूल नव्हते.

"भूलोकत फक्त शेतकी हाच धंदा आहे, वाटते? तेथे मोठा समुद्र आहे. समुद्रात राहून उदर निर्वाह चालविण्याची शक्ती कोणात जास्त आहे, पाहिले पाहिजे." दैत्य म्हणाले.

प्रजापतीने आपल्या दोघां मुलांना भूलोकांतून बोलावून घेतले व म्हणाला—"तुम्ही दोघे होडक्या घेऊन समुद्रांत जा व मासे धरण्याचे काम करा. जो जास्त मासे धरून आणील त्याला स्वर्गाचे राज्य मिळेल व दुसऱ्याला पाताळाचे."

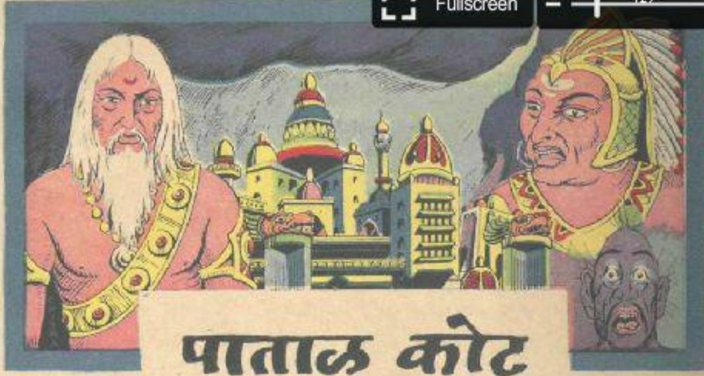
देव व दैत्य निरनिराळ्या होडक्यांत बसून एकेक जाळे घेऊन समुद्रात मासे धरायला निघाले.

या खेपेस दैत्यांनी आपल्या भावाचा जय व्हावा म्हणून एक युक्ति योजली. त्यांच्या पैकी काही समुद्रात बुडी मारून आपल्या भावाच्या जाळ्यात मासे भरू लागले.

देवाने आपले जाळे पाण्याबाहेर काढले तेव्हा त्यात सापडलेल्या माशांचा एक मोठा ढीग झाला. त्याच वेळी दैत्याने आपले जाळे वर काढले. त्यात दहापट मासे होते. म्हणून जाळे पाण्या बाहेर काढतांना तुटून गेले आणि जाळ्यात सापडलेले सर्व मासे समुद्रांत पडले.

अशा तऱ्हेने या खेपेस देखील दैत्य देवाला जिंकू शकला नाही. म्हणून देवांना स्वर्गाचे राज्य मिळाले व दैत्यांना पाताळ लोकाचे.

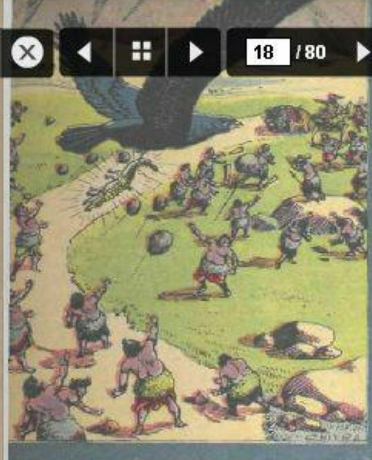
पाताळ कोट

[१९]

[सूर्योदय होताच मांत्रिकाच्या अनुयायांनी पाताळकोटावर भस्मांचा मारा केला. त्यांचा परिणाम होऊन राक्षस जणु काही दारूच्या गुंगीत आपसांत मारामारी करू लागले. महाकली राक्षस हत्तींच्या रथात बसून तेथे आला. विरूपने सोडलेला गरुडपक्षी पायाला बांधलेल्या मगरीच्या पिलासकट पाताळकोटावर घिरट्या घालू लागला.-पुढे]

राक्षसांचे लक्ष काळ्या गरुडाकडे आहे, हे महाकलीने ओळखले. त्याने आपला हत्तींचा रथ थांबवला आणि एकदा वर डोके करून पाहिले. त्याला पण गरुडाच्या पायाला बांधलेले मगरीचे पिल्लू दिसले. त्या पक्ष्यात त्याला विशेष असे काही दिसले नाही. त्याच्यासारखे पक्षी त्याने पूर्वीकडील डोंगराळ प्रदेशात पाहिले होते. पण सोनेरी मगरीचे पिल्लू तिच्या पायाला कां लोंबकळत आहे ? सोनेरी मगरी सुद्धा असतात का ?

राजा थक्क होऊन जागच्याजागी उभा आहे हे पाहून एक म्हातारा राक्षस जवळ येऊन म्हणाला–" महाराज ! आपले लोक त्या मगरीला आपले वडील घोरकली समजून नमस्कार करीत आहेत.

आपण देखील नमस्कार करावा. नाही तर त्यांना वाटेल की, आपल्या मनात पितृभक्ति नाही. आणि ते आपली निंदा करतील."

" हा गरुडपक्षी माझे वडील कसे असणार ? यात खात्रीने काही तरी फसवणूक आहे. एक आठवडाभर मी पाहातो आहे, डोंगरावरून आपल्यावर कोणी तरी पाळत ठेवीत आहे. ही बातमी मला यापूर्वीच मिळालेली आहे. हे तुम्हांला माहीत नाहीं का ?" महाकली काहीसा रागानेच म्हणाला.

महाकली म्हणाला ते तो म्हातारा राक्षस एका उंच दगडावर उभा राहून सर्व राक्षसांना संबोधून सांगत म्हणाला–" हा गरुडपक्षी डोंगरांत राहणारा एक आंधळा पक्षी आहे. महाबलवान राक्षसराज घोरकली नाही. असे आपले महाराज महाकली सांगत आहेत.

ते ऐकून राक्षसांनी नेम धरून गरुड पक्ष्याला दगड मारायला सुरवात केली. काहींनी आपल्या मयत महाराजांची थट्टा करणाऱ्या त्या पक्ष्यावर शस्त्रप्रहार केला.

महाकलीने आपल्या अंगरक्षकांना जवळ बोलाविले व त्यांचा काही तरी सल्ला घेतला.

कालशंबरने गरुडाच्या पायाला मगरीचे पिल्लू बांधून त्याला सोडले यांत त्याचा जो डाव होता तो सुरवातीला थोडा साधला. परंतु महाकलीच्या लक्षांत तो डाव आल्याबरोबर त्याने आपल्या अनुयायांना सावध केले. डोंगरावरून झुडपाआड उभा राहून कालशंबर हे सर्व पहात होता. मोठ्याने हंसत तो म्हणाला–" सरोवराच्या तळाला असलेली ती शिळा आतांपर्यंत आपल्या लोकांनी काढली असावी. गुहेत राहणारे

आपले अनुयायी अजून वर डोंगरावर आलेले दिसत नाहींत? जय शांभवी! लवकर ये! लवकर ये!" असे म्हणत तो मंत्रदंड जोरजोराने फिरवू लागला.

इतक्यात डोंगर इतक्या जोराने हादरला की जणुकाही भूकंपच झाला. डोंगराच्या पायथ्याजवळ जमीन फोडून जोराने ताडा-एवढे पाण्याचे फवारे पाताळकोटाच्या दिशेने वाहू लागले. जवळचे सर्व मैदान पाण्याने भरले आणि पाणी पाताळकोटात शिरले.

वाचकांना ही गोष्ट आठवत असेल की भुयाराच्या छपरांतून पाणी टपटप गळू लागलेले पाहून कालशंबरचे अनुयायी घाबरून गेले होते व त्यांनी ती गोष्ट मांत्रिकाला येऊन सांगितली होती. त्याच्या मागचें गूढ हेच होते.

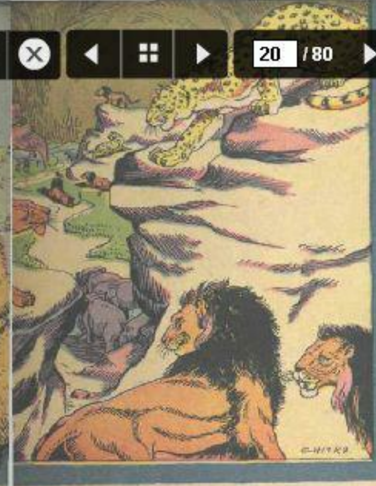
"प्रलय, प्रलय....!"चा हाहाकार उडून गेला. म्हातारा राक्षस ओरडून म्हणाला—"घोरकालेश्वरचा, त्याचा अपमान झाल्याने आपल्यावर कोप झाला आहे. त्याचा हा दंड आहे. राक्षस जातीचा सर्वनाश होणार आणि या सर्वाला जबाबदार महाकाली आहे."

तलावाच्या तळाला बसविलेली शिळा वेलांच्या दोरखंडांनी ओढून ज्यांनी हा

प्रलय केला होता ते धावत कालशंबरजवळ आले. भद्र मोठ्या उत्साहाने म्हणाला—"महामांत्रिक आपला जय झाला आहे. ती शिळा ओढल्याबरोबर डोंगर फोडून पाणी धबधब्यासारखे पाताळकोटांत शिरले. तेव्हां डोंगर भूकंपासारखा हालला."

"हा भूकंप नाही, प्रलय आहे, महा-प्रलय! मी सरोवराच्या तळाशी बुडी मारून कित्येक तास पाण्यांत मंत्रबळाने राहून तीन चार जागी खोल भुयारे खणून ठेवली व त्यांच्या तोंडावर ती मोठी शिळा बसवून ठेवली होती. प्रलय करण्याची योजना मी

कित्येक दिवसांपासून आखून ठेवली होती. सर्व पाताळकोट बुडेल एवढें पाणी आहे या सरोवरात. या कालशंबरच्या योजना अशा प्रकट जाण्यासाठीं नसतात. पहा, प्रत्येक गोष्ट कशी हुकमी होत चालली आहे. परंतु त्या आधी काही राक्षस डोंगरावर चढून पाऊल वाटेने पळून जाऊन स्वतःचा आपला जीव वाचवतील कदाचित. त्यांच्यापैकी कोणी पळून जाऊ नये या गोष्टीची सावधगिरी आपण बाळगली पाहिजे." असे सांगून त्याने काही तरी ऐकू आल्यासारखा कानाला

हात लावला व म्हणाला—"तुम्हाला नाही का ऐकू येत?"

"दूर वाघासिंहांची डरकाळी ऐकू येत आहे." विरूप म्हणाला.

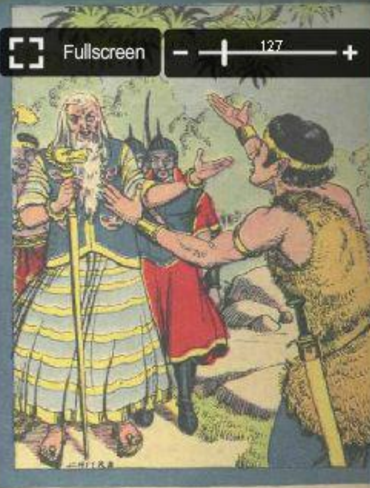
"होय! वाघासिंहाच्या डरकाळ्या ऐकू येत आहेत ना?" मांत्रिकाने स्मित करून विचारले व म्हणाला—"तेच ते कुंभीरने पाळलेले वाघ व सिंह. त्यांना दोन तीन दिवसांपासून काही खायला मिळालेले नाहीं. त्या एकुलत्या एका पाऊल वाटेच्या तोंडाशी ते येत आहेत. त्या वाटेने महा-कली किंवा त्याचे अनुयायी कोणालाच पळून निसटून जाणे शक्य नाही. तिकडे न जाता आपण उभे आहो, या बाजूने त्यांनी पळून जाण्याचा विचार केला तर आपण आहोच त्यांच्या समाचाराला. पाण्यात बुडून मरण्याशिवाय गत्यंतर नाहीं."

"कुंभीर, थोड्या वेळापूर्वी शशिकांत व कांतिसेना दोघांना घेऊन सरोवराकडे निघाला होता त्याचे काय झालें कळत नाही." भद्र म्हणाला.

"माझा मित्र व शत्रु पुलिंद याची तरुण बायको माया सिनगी पण त्याच्याबरोबर आहे, असे तूं म्हणाला होतास. ती

आपले अनुयायी अजून वर डोंगरावर आलेले दिसत नाहींत? जय शांभवी! लवकर ये! लवकर ये!" असे म्हणत तो मंत्रदंड जोरजोराने फिरवू लागला.

इतक्यात डोंगर इतक्या जोराने हादरला की जणुकाही भूकंपच झाला. डोंगराच्या पायथ्याजवळ जमीन फोडून जोराने ताडा-एवढे पाण्याचे फवारे पाताळकोटाच्या दिशेने वाहू लागले. जवळचे सर्व मैदान पाण्याने भरले आणि पाणी पाताळकोटात शिरले.

वाचकांना ही गोष्ट आठवत असेल की भुयाराच्या छपरांतून पाणी टपटप गळू लागलेले पाहून कालशंबरचे अनुयायी घाबरून गेले होते व त्यांनी ती गोष्ट मांत्रिकाला येऊन सांगितली होती. त्याच्या मागचें गूढ हेच होते.

"प्रलय, प्रलय....!"चा हाहाकार उडून गेला. म्हातारा राक्षस ओरडून म्हणाला– "घोरकालेश्वरचा, त्याचा अपमान झाल्याने आपल्यावर कोप झाला आहे. त्याचा हा दंड आहे. राक्षस जातीचा सर्वनाश होणार आणि या सर्वाला जबाबदार महाकाली आहे."

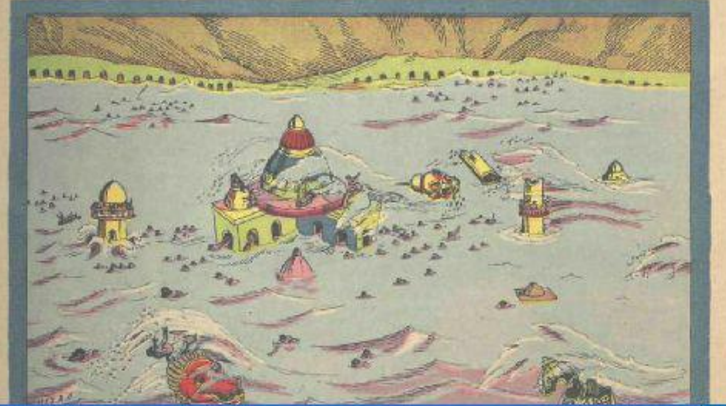
तलावाच्या तळाला बसविलेली शिळा वेलांच्या दोरखंडांनी ओढून ज्यांनी हा प्रलय केला होता ते धावत कालशंबरजवळ आले. भद्र मोठ्या उत्साहाने म्हणाला– "महामांत्रिक आपला जय झाला आहे. ती शिळा ओढल्याबरोबर डोंगर फोडून पाणी धबधब्यासारखे पाताळकोटांत शिरले. तेव्हां डोंगर भूकंपासारखा हालला."

"हा भूकंप नाही, प्रलय आहे, महा-प्रलय! मी सरोवराच्या तळाशी बुडी मारून कित्येक तास पाण्यांत मंत्रबळाने राहून तीन चार जागी खोल भुयारे खणून ठेवली व त्यांच्या तोंडावर ती मोठी शिळा बसवून ठेवली होती. प्रलय करण्याची योजना मी म्हाळसा त्यांना कोठे चुकीच्या वाटेने तर घेऊन नाही गेली?" विरूपने विचारले.

"आपल्यासमोर राजकुमारीला कसे वांचवायचे हा मुख्य प्रश्न आहे. आपण कदंब राज्याच्या प्रजेला वचन दिले आहे की तिला आम्ही सोडवून आणू व राणी करू." धूमक म्हणाला.

सोमकने होकारार्थी मान हलवून खांबाला लोंबत असलेल्या भात्यातून बाण काढले.

कालशंबर ते संभाषण इतका वेळ निमूटपणे ऐकत होता. एकदम म्हणाला– "प्रत्येकजण आपापला हेतू साध्य करण्याच्या हेतूने वागणार असेल तर सर्वांवरच एकदम संकट येईल. माझ्या वडिलांचा क्रूरपणाने वध करणाऱ्या त्या दुष्ट महाकलीचा वध करता आला तर माझ्या मनाचें समाधान होईल. पण तेवढ्याने काय फायदा? कारण त्याच्या जागी दुसरा राक्षस पाताळकोटाची गादी बळकावून तसाच अत्याचार करू लागेल म्हणून या राक्षस जातीचाच शेवट झाला पाहिजे. त्यानंतर राजकुमारी व मंत्र्याच्या मुलगा शशिकांत यांचा विचार करता येईल. थोडा धीर धरा."

याचे उत्तर देण्याच्या हेतूने भद्र व धूमक काही बोलणार एवढ्यात पाताळ-कोटाकडून एक भयंकर आवाज काही तरी कोसळल्यासारखा ऐकू आला.

मांत्रिक व त्याचे अनुयायी त्या बाजूला धावले. त्यांनी वाकून खाली दरीत पाहिले. डोंगराचा एक कडा पाण्याच्या ओघाने कोसळला होता. जे राक्षस त्यावर उभे होते ते पाण्यात पडले आणि मोठमोठ्याने ओरडू लागले. कित्येक, मांत्रिक उभा होता त्या डोंगराच्या बाजूला पोहोत येऊ लागले.

कालशंबर मंत्रदंड उचलून म्हणाला—"भद्र व धूमक! मी म्हणतो ते ऐका. शशिकांत व कांतिसेना दोघे सुरक्षित आहेत. माझ्या बोलण्यावर भरवसा ठेवा." असे सांगून त्याने मंत्रदंड त्यांच्यासमोर काही तरी दाखविण्यासाठीं ठेवला व म्हणाला—"पहा, या झाडाखाली दिसले का? त्यांच्या शेजारी कुंभीर उभा आहे."

ते मांत्रिकाच्या मंत्रदंडाकडे पहात असता मांत्रिक म्हणाला—"भद्र! आपण मोठमोठ्या गोफणी तयार करून लपवून ठेवल्या होत्या त्यांचा प्रयोग करायला हीच संधी आहे. पोहोत काठाकडे जाणाऱ्या राक्षसावर नेम धरून मारा करा, संभाळून!"

भद्रने टाळी वाजवून गुहेतून बाहेर आलेल्या मांत्रिकाच्या अनुयायांना खुणावून काही तरी सांगितले आणि ते सर्व झाडीत शिरले.

तेथे मोठमोठे दगड ठेवले होते. ते गोफणीत घालून तयार ठेवले व हुकूम होण्याची वाट पाहू लागले.

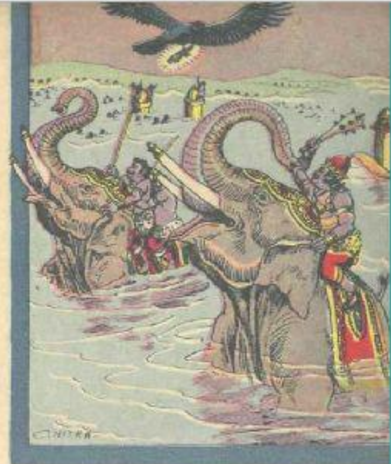
भद्र जवळ येऊन म्हणाला—"करा दगडांचा वर्षाव व पाठवा एकेकाला यम-सदनास." नंतर त्याने काही जणाना आणखी दगड जमा करून जवळ न्यायला सांगितले.

थोड्या वेळाने दगडाचा वर्षाव सुरू झाला. दगड लागल्यावर ओरडत राक्षस बुडून मरून जाऊ लागले.

तोपर्यंत पाताळकोटाच्या बऱ्याचशा भागात खूप पाणी शिरले होते. फक्त काही बुरूज पाण्यावर दिसत होते. बुरजांची कडा धरून काही राक्षस लोंबत होते.

खाली फेसाळलेले पाणी पाहून गरु-डाच्या पायाला बांधलेले सोनेरू मगरीचे पिल्लू पाण्यात उडी मारायला धडपड करू लागले. म्हणून पुष्कळ प्रयत्न करून सुद्धा गरुडाला उंच आकाशांत उडत राहणे अशक्य झाले. पाण्यापासून दहा बारा हातावरच तो उडत होता.

राक्षसांना महाकलीने समजावून सांगितले होते की, तो गरुडपक्षी व ते मगरीचे पिलू, यांचा भयत राक्षसराज घोरकली याचा कांही संबंध नाहीं. तरी बुरजाला लोंबकळणारा एक राक्षस मोठ्याने ओरडला—"आपल्याला वांचवायला घोरकलेश्वर येत आहे."

ते ऐकून सर्व राक्षस ओरडू लागले—"घोरकलेश्वर महाराज! वांचवा, वांचवा आम्हांला!"

ते सर्व पाहून कालशंबर मोठमोठ्याने हसू लागला. "विरूप! अरे तू म्हणाला होतास तसा तुझा काळा गरुड खरोखरच देवपक्षी आहे रे. त्याच्या मदतीने आपण राक्षसांना खूप छकवले. पण महाकली कोठे गडप झाला? सर्व बुडून मेले तरी तो एकटाच जिवंत राहाला की काय?" मांत्रिकाच्या चेहऱ्यावर चिंता स्पष्टपणे दिसत होती.

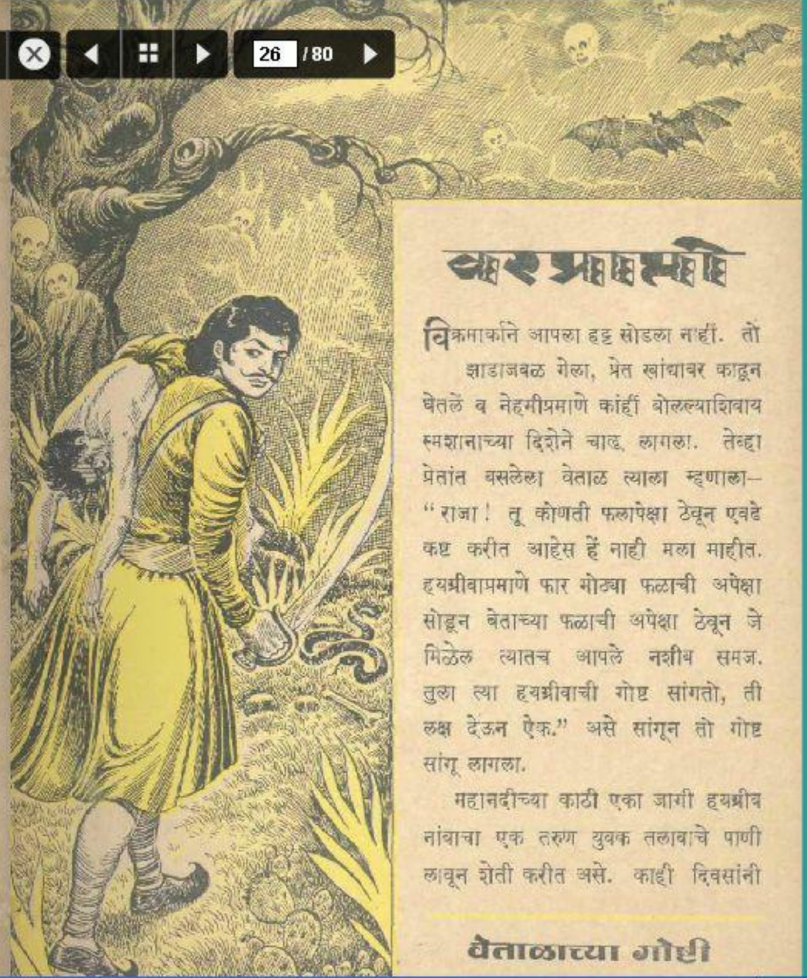
सर्वांनी पाण्याकडे लक्षपूर्वक पाहिले. एकाएकी दोन हत्ती पाताळकोटाच्या बुरुजामागून पुढे आले. त्यांपैकी एकावर महाकली बसलेला होता. दुसऱ्यावर त्याचे दोन अंगरक्षक बसलेले होते. सर्वांचे कपडे पाण्याने भिजलेले होते.

महाकलीचे अंगरक्षक त्याच्या सांगण्याप्रमाणे डोंगरांतून जाणारी भुयाराची चोरवाट हुडकीत होते. त्या दिशेने आपल्या हत्तीला फिरवून तिकडे जात तो ओरडला "या लवकर, त्या भुयाराच्या वाटेने आपण वर जमिनीवर जाऊ शकलो तर त्या मांत्रिकाचा शेवट झालाच, समजा. कांतिसेना कोठे आहे? आणि तो शशिकांत कोठे आहे? ती दुष्ट मायासिंगी पण बुडली की काय पाण्यात? आणि कुंभीर दिसत नाही कोठे! त्यालाच सर्वांवर नजर ठेवायला मी नेमले होते. कुंभीर....कुंभीर....!" असा तो ओरडू लागला.

"महाकलीचे डोके ठिकाणावर नाही. चला तर सर्व त्या भुयाराकडे कुंभीर त्याच्या तोंडावर रानटी जनावरांच्या मदतीने तेथे आत्ता उभा असेल. परंतु राक्षसांसमोर वाघ व सिंह काय करू शकणार? आपणाला जशी कुत्री तसे त्यांना वाघसिंह." असे म्हणत कालशंबर झपझप पावले उचलीत त्या बाजूला निघाला.

सर्व राक्षस राजाच्या पाठोपाठ भुयाराच्या तोंडाकडे पोहोत जाऊ लागले. मांत्रिक त्यांच्या आधी भुयाराची वाट चढत उतरत, काही ठिकाणी शब्दशः रांगत, राक्षस पोचण्यापूर्वी भुयाराच्या तोंडाजवळ पोचला. त्या बाजूला कुंभीर व त्याच्या जातीचे काही राक्षस दिसले. [पुढल्या अंकांत संपूर्ण]

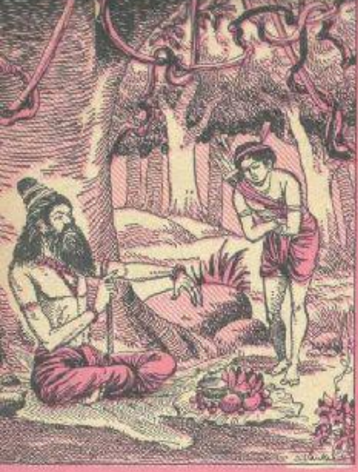

वरप्राप्ति

विक्रमार्कने आपला हट्ट सोडला नाहीं. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतलें व नेहमीप्रमाणे कांहीं बोलल्याशिवाय स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तू कोणती फलापेक्षा ठेवून एवढे कष्ट करीत आहेस हें नाही मला माहीत. हयग्रीवाप्रमाणे फार मोठ्या फळाची अपेक्षा सोडून बेताच्या फळाची अपेक्षा ठेवून जे मिळेल त्यातच आपले नशीब समज. तुला त्या हयग्रीवाची गोष्ट सांगतो, ती लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून तो गोष्ट सांगू लागला.

महानदीच्या काठी एका जागी हयग्रीव नांवाचा एक तरुण युवक तलावाचे पाणी लावून शेती करीत असे. काही दिवसांनी

तलाव कोरडा पडला आणि हयग्रीवची शेतकी बंद पडली. म्हणून पोटापाण्यासाठीं त्याला जंगलाचा आश्रय घ्यावा लागला. त्याला फार काबाडकष्ट करावे लागत.

जंगलात फिरत असता त्याला एका जागी एक मुनी तपश्चर्या करीत असलेला दिसला. हयग्रीवने रानातली कंदमुळे व फळें मुनींसमोर ठेवली आणि त्यांना नमस्कार करून हात जोडून उभा राहाला. मुनीने चकित होऊन त्याच्याकडे पाहाले व त्याने दिलेली कंदमुळे फळें स्वीकारून त्याला आशीर्वाद दिला.

त्यानंतर रोज हयग्रीव कंदमुळे आणून मुनीच्या समोर ठेवू लागला. तो मुनीना नमस्कार करून आपल्या कामाला निघून जाई. असेच कांहीं दिवस लोटल्यावर मुनीने त्याला एके दिवशी विचारले– "आज पौर्णिमा आहे. तुला कांहीं मागून घ्यावयाचे आहे का? वाटे ती वस्तु मागून घे."

हयग्रीवला कष्ट काय ते दारिद्र्याचे होते. म्हणून म्हणाला–"प्रभो, मला एक हजार सुवर्णमुद्रा द्याव्या! माझे सर्व आयुष्य सुखाने जाईल."

"तथास्तु." मुनी म्हणाले.

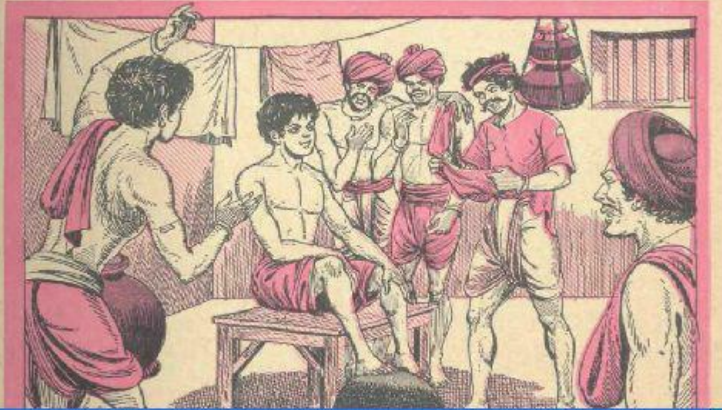
हयग्रीवने घरी जाऊन पाहिले तेव्हा त्याला एका भांड्यात सुवर्णमुद्रा दिसल्या. ते धन मिळाल्याने त्याच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. मुनिकृपेमुळे त्या मुनीविषयी त्याच्या मनांतली भक्ती दुणावली. म्हणून त्याला आता जंगलांत जाण्याचे कांही कारण उरले नव्हते तरी तो रोज रानात दूध व फुले फळे घेऊन जाई व ती मुनीसमोर ठेवून त्यांच्या आशीर्वाद घेऊन घरी परत येई. आपली कृतज्ञता तो अशा तऱ्हेने व्यक्त करी. तो गरीब होता तेव्हा कोणी विचारपूस करायला देखील येत नसे. परंतु त्याच्या जवळ पैसे आहेत हे कळल्यावर त्याचे अनेक चाहाते त्याच्याकडे रोज येऊ लागले व त्याचे हितैषी म्हणवू लागले.

"अरे चांगलेसे घर बांधून घे. चांगले कपडे घालीत जा. स्वतः पोट भर खात जा व आल्या गेल्यालापण दोन घास देत जा. पैसे खर्च करायला असतात. नाहीतर पैसा असून नसून सारखाच. तू नीट राहू लागलास तर थोरा मोठ्यांच्या मुली सांगून येतील व तुला थोरपणा देण्यांत भूषण वाटेल त्यांना." असे उपदेश त्याचे हितैषी त्याला देऊ लागले व तो खुल्या हाताने खर्चपण करू लागला.

असाच आणखी एक महिना लोटला. तो नित्यनियमितपणे मुनीसमोर भेट नेऊन ठेवीत राहाला.

एकदा मुनी त्याला म्हणाले–"आज पौर्णिमा आहे. काही इच्छा असेल तर घे मागून. मी तुझी इच्छा पुरी करीन."

"प्रभो, आपल्या कृपेने माझी गरीबी नाहीशी झाली. एका चांगल्याशा मुलीशी लग्न करून सुखाने संसार करावा म्हणतो. आपण सुंदर व गुणवती मुलीशी लग्न

करून दिलेत तर मी आपला फारफार आभारी होईन." हयग्रीव म्हणाला.

"ठीक, जा घरी. वाटेतच तुला हवी तशी सुंदर मुलगी मिळेल. तिला घेऊन जा व तिच्याशी लग्न करून घेऊन सुखाने रहा." मुनी म्हणाला.

मुनीने सांगितल्याप्रमाणे तो घरी निघाला तेव्हा त्याला रस्त्याच्या बाजूला एका झाडाखाली उभी असलेली एक सुंदर मुलगी दिसली. हयग्रीवने तिला विचारले—"कोण ग तू? तुझे आई वडील कोठे आहेत व तू अशी एकटी येथे उभी का?"

"मला नाही काही ठाऊक." ती म्हणाली.

"तरमग येतेस का माझ्याबरोबर? लग्न करून घेशील का माझ्याबरोबर?" त्याने विचारले. ती त्याला कबूल झाली. त्याने तिच्याशी लग्न करून घेतले. तिच्याबरोबर त्याचा संसार सुखाचा झाला.

आणखी दोन महिने लोटले. एकाएकी हयग्रीवची बायको आजारी पडली. त्याने पुष्कळ औषधपाणी केले. पण गूण पडला नाही आणि त्यातच ती मरण पावली. त्याच वेळी त्याच्या घरात चोर शिरले आणि त्याच्याकडे होते नव्हते ते सर्व चोरून घेऊन निघून गेले.

हताश होऊन हयग्रीव पुन्हा मुनींकडे गेला आणि त्याने त्याच्यावर आलेल्या संकटाविषयी सांगून मदत करावी अशी विनंती केली. म्हणाला—"मुनीश्वर! आपण दोनदा माझ्यावर कृपा करून वर दिलेत. परंतु मला त्यांचे जे फळ मिळाले त्यांचा उपभोग मी घेऊ शकलो नाही. मी होतो तसाच आज आहे. आपणच हातभार लावलात तर उद्धार होईल."

मुनी 'बरे' या अर्थी डोके हलवून म्हणाले—"आजच पौर्णिमा आहे. काही इच्छा असेल तर मागून घे. मी पुरी करीन. पण लक्षात ठेव, हा शेवटचा वर आहे. कारण हा वर दिल्यानंतर मी तपश्चर्या करून मिळविलेली सर्व शक्ती क्षीण होईल. मी उद्या हिमालय पर्वतात जाणार आहे. पुन्हा मी येथे आढळणार नाही."

"असे असेल तर मला पुन्हा धन व पत्नी द्यावी. मी कोणता ही नवा वर मागणार नाही." हयग्रीव म्हणाला.

"तू वाटेल तो वर माग, पण एक गोष्ट लक्षांत ठेव. हा शेवटचा वर आहे." मुनी म्हणाला.

हयग्रीवाने काही वेळ विचार केला आणि म्हणाला—"तर मग मला असा वर द्या की ज्या तळ्याचे पाणी माझ्या शेताला लागते त्या तलावात बारा महिने भरपूर पाणी राहील."

"ठीक, तथास्तु!" मुनी म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी हयग्रीव आपल्या शेताजवळ जाऊन पाहतो तो तळ्यात पाणी भरलेले. त्याने शेत नांगरले. शेताला पाणी लावले. पीक छान आले. शेत सुपीक होते व भरपूर पाणी मिळू लागले, म्हणून दोन दोन पिके

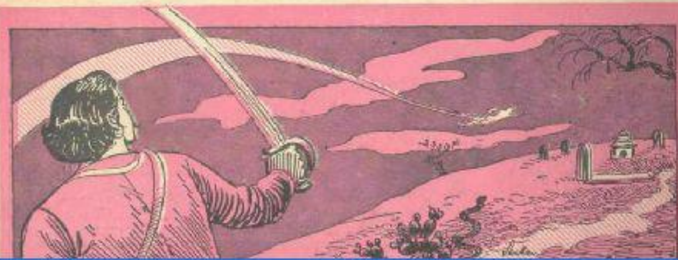
पिकू लागली. जे पीक निघे ते विकून त्याला पैसा पण बराच मिळू लागला. त्याला मुली सांगून येऊ लागल्या. त्याने एका सुंदर मुलीशी लग्न करून घेतले. त्याला दोन तीन मुले झाली. त्याचे पुढील आयुष्य सुखाचे झाले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा! मला एका गोष्टीची शंका वाटते. हयग्रीवला पैसा व बायको यां शिवाय दुसऱ्या कोणत्याही वस्तूची गरज वाटत नव्हती. मग त्याने त्यांपैकी काही तरी एक कां नाही मागून घेतले? त्याने तिसरीच एक वस्तु कां मागून घ्यावी? तू या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून दिले नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

त्यावर विक्रमार्क म्हणाला–" हयग्रीवने तिसऱ्या वेळी जो वर मागितला त्यात त्याचा सुज्ञपणाच दिसतो. त्या पूर्वीच पैशाचे आणि बायकोचे सुख त्याने अनुभवले होते. तरी त्याने प्रथम त्याच दोन वस्तू मागितल्या होत्या. परंतु मुनीने जेव्हां त्याला सावध केले की हाच शेवटचा वर, तेव्हा तो विचारात पडला. पैसा व बायको दोन्हीची शाश्वती त्याला वाटत नव्हती. त्याहून जमिनीची शाश्वती जास्त वाटली. परंतु पाण्याचा अभाव होता. म्हणून त्याने तेच मागून घेतले. त्याला खरे सुख त्यामुळेच मिळाले पण."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला व झाडाच्या फांदीला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

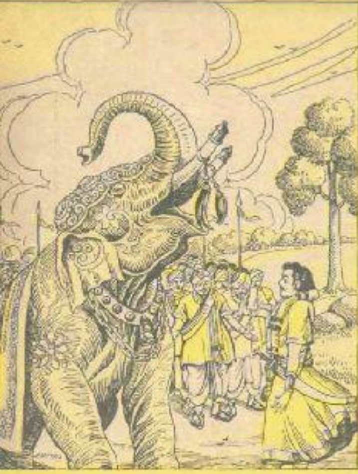

सूर्यकमळ

प्रभावती नगरीचा राजा विश्वावसू याला जितेंद्रिय, पराक्रम, शत्रुजित आणि धवलकीर्ती अशी चार मुले होती. सर्व शूर व पराक्रमी होते. सर्वांवर बापाचे प्रेम सारखे होते. परंतु त्यांच्यापैकी एकालाच गादी मिळणे शक्य होते. हीच एक काळजी राजाला वाटे. कोणाला राज्य मिळणार हे ठरवून टाकणे आवश्यक होते. यासाठी त्याने एक उपाय योजला.

विश्वावसूच्या वाडवडिलांपासून त्यांच्या राजवाड्यात एक सूर्यकमळ असे. आश्चर्य असे की त्या कमळातून प्रकाश दिसे. ते कमळ प्रभावती नगरीत असे तोपर्यंत राज्यावर कधी संकट, दुष्काळ, महापूर किंवा रोगराई आली नाही. परंतु काहीं दिवसापूर्वी ते कोणी व कोठे नेले हे कोणालाच माहीत नव्हते. ते अमक्या ठिकाणी आहे किंवा तमक्या ठिकाणी आहे, अशा अफवा मात्र ऐकू येत. राजाने विचार केला त्या सूर्य-कमळाचा शोध लावील त्यालाच राज्य द्याव-याचे. तसे त्याने आपल्या मुलांना सांगितले.

शुभमुहूर्त पाहून चौघे भाऊ चार दिशांना सूर्यकमळाच्या शोधार्थ निघाले. जितेंद्र पूर्व दिशेला गेला. त्याने वाटेत जो कोणी भेटला त्याला त्या सूर्यकमळा विषयी विचारले. काही दर्यावर्दी लोकांकडून त्याला कळले की ते कमळ पूर्वेकडील कोणत्या तरी बेटात आहे. म्हणून तो एका जहाजात बसून त्या बेटात गेला. त्याने त्या बेटावर पाय ठेवला असेल नसेल तेथील लोक त्याला पाहताच एका हत्तीला पुढे करून त्याच्या चार बाजूला घोळका करून उभे राहाले. त्या हत्तीने एक

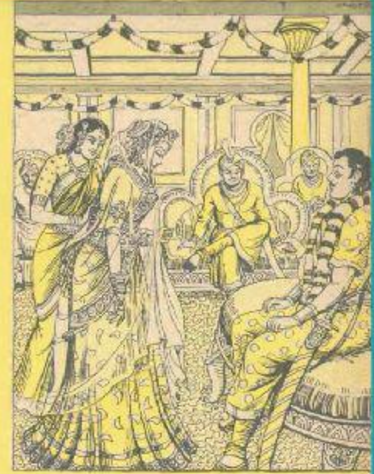
हार जितेंद्रच्या गळ्यात घातला. नंतर त्याला कळले की तो त्या बेटाचा व त्या लगतच्या दुसऱ्या बेटाचा राजा झाला आहे.

एकाएकी हे कसे झाले हे त्याला पुढे नंतर कळले. तो ज्या बेटावर उतरला होता त्या बेटावरच्या राजाला एका दर्यावर्दी व्यापाऱ्याने एक सूर्यकमळ विकले होते. ते सूर्यकमळ त्या बेटावर आले त्या दिवसापासून त्या राज्याची भरभराट होऊ लागली. ते कळल्यावर शेजारच्या एका राजाने ते सूर्यकमळ चोरून आणायचे ठरवून आपले हेर त्या राज्यात पाठवून दिले. हेरांनी विषप्रयोग करून राजाचा वध केला. दोन्ही राज्यात त्यामुळे मतभेद वाढले व दंगेधोपे सुरु झाले. त्या गडबडीत कोणीतरी सूर्यकमळ चोरून नेले.

त्यानंतर काही दिवसांनी दोन्ही बेटावरच्या प्रजेने सलोखा करून घेऊन दोन्ही बेटावर राज्य करण्यासाठी एका राजाची निवड करण्याचे ठरविले. त्यांनी हत्तीच्या सोंडेत एक फुलाचा हार दिला व त्याच्या पाठीमागून चालू लागले. त्या हत्तीने तो हार जितेंद्रच्या गळ्यांत घातला.

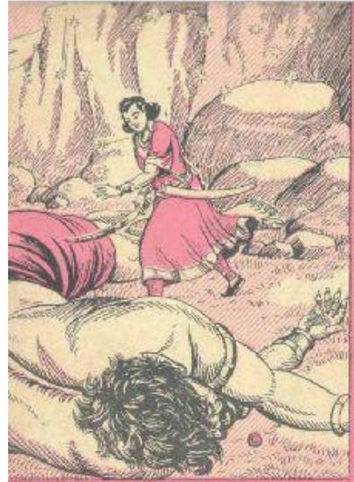
सूर्यकमळाचा लाभ काय हे जितेंद्रला माहीत होते. परंतु त्या कमळामुळे जे नुकसान होते ते त्याला कळले. तेव्हां पासून सूर्यकमळ मिळविण्यासाठी त्याने आजपर्यंत जो प्रयत्न केला तो फुकट समजून त्याचा नाद त्याने सोडून दिला. एवढेच नव्हे तर त्याला आता अनायासही दोन बेटांचे राज्य मिळाले होते. म्हणून त्याने आपल्या वडिलांकडे निरोप पाठवून त्यांना कळविले की मी सूर्यकमळाचा शोध करणे सोडून दिले आहे.

दुसरा राजकुमार पराक्रम पश्चिमेला निघाला. कित्येक देश फिरत राहाल्यावर देखील त्याला सूर्यकमळाविषयी काहीच कळले नाही. तो कोविदनगर नावाच्या गावी आला तेव्हा तेथे राजकुमारीच्या स्वयंवराची तयारी चालू असल्याचे त्याला कळलें स्वयंवराला हजर राहायला कोणत्या ही राजकुमाराला परवानगी होती. म्हणून पराक्रम देखील स्वयंवराला हजर झाला. आपले नाव गाव सांगून तो राजकुमारांच्या रांगेत जाऊन बसला. राजकन्या सर्व राजकुमारांना पहात पराक्रम बसला होता तेथे येऊन थबकली. तिने पराक्रमच्या गळ्यांत वरमाला घातली.

राजा, मंत्री व स्वयंवराला हजर झालेले राजकुमार सर्वांनी त्याचे अभिनंदन केले. थाटामाटाने लग्न समारंभ पार पडला. कोविद राजाला मुलगा नव्हता. एकुलती एक मुलगी होती. तिचे ज्याच्याशी लग्न होईल तोच राजा होणार हें निश्चित होते. म्हणून पराक्रमला कोविद देशाची गादी मिळाली. अशा प्रकारे एका एकी गादी मिळाल्यावर पराक्रमला सूर्यकमळाचा शोध काढण्यास उत्साह वाटेनासा झाला. त्याने आपल्या वडिलांना दूत पाठवून तसे कळविले.

तिसरा शत्रुजित दक्षिण दिशेला गेला. तो सूर्यकमळाचा शोध काढीत दक्षिण समुद्र किनाऱ्यापर्यंत गेला. त्याला तेथील लोकांनी सांगितले की पूर्वी त्या देशांत सूर्यकमळ होते. पण काही दिवसांपूर्वी ते कोणी तरी चोरून नेले. गेली काही वर्षे त्याचा थांग पत्ता ही नाही. ते कळल्यावर शत्रुजित घरी परत गेला नाही तो समुद्राच्या काठाकाठाने पश्चिमेकडे निघाला. त्या दिशेला एका राज्यांत त्याचा भाऊ राज्य करीत आहे हे कळल्यावर तो भावाला भेटण्यासाठी त्याच्या राज्यात गेला व

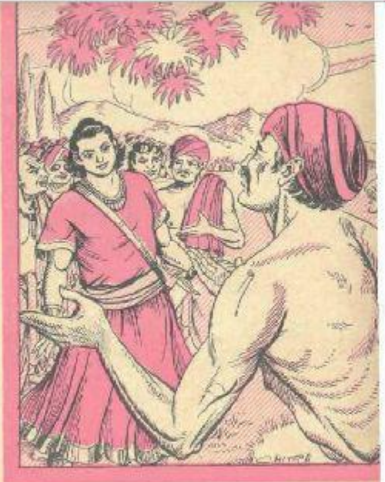

त्याला भेटला. त्याने आपल्या भावाचे व भावजयीचे अभिनंदन केले. चार दिवस त्यांच्या घरी आराम करून सूर्यकमळाच्या शोधार्थ तो उत्तरेकडे निघाला.

काही अंतर चालून गेल्यावर त्याला समोर एक डोंगर दिसला. तो डोंगर सामान्य डोंगरासारखा नव्हता. जवळ जाऊन पाहिले तर तो एक सुवर्णपर्वत होता. त्या डोंगराच्या दगडांत कमीत कमी पन्नास टक्के तरी सोने होतेच. शत्रुजित चकित होऊन त्या डोंगराकडे पहात असता त्याला कोणीतरी त्याचा हात धरून ओढीत असल्याचा भास झाला. त्याने आपला हात सोडवून घेऊन मागे वळून पाहिले तेव्हां त्याला कोणी दिसला नाही. जवळ पासच कोणती तरी अदृश्य शक्ती फिरत असावी असा विचार करून त्याने आपली तलवार उपसली व हवेतच तलवार फिरवू लागला. थोड्या वेळाने त्याला कोणी ओरडत असल्याचे ऐकू आले. त्याला एका राक्षसाच्या शरिराचे दोन तुकडे होऊन जमिनीवर पडलेले दिसले. राक्षसाच्या डोक्यातून एक गोळी बाहेर आली. ही गोळी होती म्हणूनच तो राक्षस दिसत नव्हता.

राक्षस मरून पडताच जवळ पासच्या झाडीतून लोकांच्या झुंडीच्या झुंडी येऊ लागल्या व लोक "महाराज की जय!" असा जयघोष करू लागले.

"कोण तुम्ही! मला 'महाराज' म्हणून कां म्हणत आहां?" शत्रुजितने त्यांना विचारले. त्यांनी आपला परिचय दिला. ते जवळच्या सुवर्ण कोश नावाच्या नगराचे रहिवासी होते. हा सुवर्णपर्वत त्यांचा होता. परंतु त्या डोंगरावर एक राक्षस येऊन राहू लागला. तो अदृश्यपणे गावात प्रवेश करी व वाटेल त्याला धरून खाई. एकदा त्याने स्वतः राजालाच धरले आणि ठार केले. कोणी सुवर्णपर्वताकडे फिरकले तर तो राक्षस त्या माणसाला ठार करून टाकी. त्या दिवशी तो गावात येत नसे. यावरून तो सुवर्णपर्वतानजीकच कोठे तरी रहात असावा असे त्यांना वाटले. सुवर्णपर्वताकडे कोणी जातो का हे ते पाळत ठेवून पहात. कोणी आला नाही की ते आपल्या घरा बाहेर पडत नसत. राक्षसाला भूक भागवायला सुवर्णपर्वताजवळ कोणी मनुष्य भेटला हे कळले की ते निर्विघ्नपणे आपले काम करीत. त्या राक्षसाच्या अत्याचारामुळे कित्येक दिवसांपासून त्यांना सुख अनुभवायला मिळाले नाही. अशा राक्षसाला शत्रुजितने ठार केले, म्हणून त्यांनी त्याला आपला राजा केले.

त्याला सुवर्णपर्वतच मिळाल्यावर सूर्यकमळाचा शोध काढण्याचा त्याचा उत्साहपण थंडावला. त्याने ती गोष्ट आपल्या वडिलांना कळविली.

धवल कीर्ती उत्तर दिशेला गेला होता. सूर्यकमळ मिळेपर्यंत मागे फिरायचे नाही की कोठे थांबायचे नाही असा त्याने मनाशी निर्धार केला होता. त्याचा प्रवास पण तेवढा आरामात गेला नाही. त्याला एक कारण होते. उत्तरेकडे तो जाऊ लागला तसतसा देश मोठा होत गेला. एवढेच नव्हेतर त्याला सूर्यकमळाविषयी थोडी फार माहितीपण मिळत होती. काही गोष्टी नुसत्या गप्पाच होत्या. पण काही खऱ्या होत्या. तरी त्याचा पुष्कळ वेळ फुकट गेला. धवलकीर्ती ऐवजी दुसरा कोणी असता तर आता पर्यंत मागेच फिरला असता.

धवलकीर्तीने इतरांच्या तोंडी ऐकले होते की सूर्यकमळ एका जागी टिकत नाही.

ते कोणी तरी चोरून नेत असते. त्याला असे ही कळले की एका राक्षसने ते चोरून नेले आहे. तो अदृश्यपणे वावरतो. सुवर्णकमळ त्याच्या जवळच आहे. म्हणून तो त्या राक्षसाच्या शोधार्थ सुवर्णकोश नगरी आला. तेव्हा त्याला कळले की त्याच्या भावानेच त्या राक्षसाचा वध केला. परंतु ते सूर्यकमळ त्याच्याकडे नव्हते.

"अरे आहे कोठे सूर्यकमळ? सोड त्याचा नाद आणि माझ्या सारखेच एखादे राज्य मिळवून सुखाने रहा." शत्रुजित आपल्या भावाला म्हणाला. पण धवल-कीर्तीला ते पटले नाही. तो म्हणाला "काय वाटेल ते झाले तरी सूर्यकमळ मिळेपर्यंत मी कोठे स्वस्थ बसणार नाही. त्याच्या तिघां भावांनी सूर्यकमळ शोधून काढण्याचा विचार सोडून दिल्याचे त्याला कळले होते. पण त्याचा निश्चय अढळ होता.

धवलकीर्तीचा अढळ निश्चय पाहून शत्रुजित त्याला राक्षसाच्या डोक्यातली गोळी देत म्हणाला–"तर मग तूं ही गोळी जवळ ठेवून घे. ही मंत्रवलेली गोळी आहे. या गोळीच्या मदतीने तुला कदाचित सूर्यकमळाचा शोध काढणे शक्य होईल."

ती गोळी घेऊन काही दिवस प्रवास केल्यावर धवलकीर्तीला सूर्यकमळाविषयी निश्चित अशी थोडी माहिती मिळाली की सूर्यकमळ सुधावर्त नावाच्या देशात आहे.

तो वेळ घालवल्याशिवाय त्या देशांत गेला. परंतु तो त्या देशांत पोंचला तेव्हां त्याला असे कळले की थोड्याच वेळा पूर्वी कोणी तरी सूर्यकमळ चोरून नेले आहे. सुधावर्त देशाच्या राजाने जाहीर केले की जो कोणी सूर्यकमळाचा शोध लावून देईल त्याचा विवाह राजकन्येशी करून त्यालाच राज्य पण देण्यांत येईल.

धवलकीर्ती किती मोठी आशा घेऊन आला होता. ती घोषणा ऐकून त्याला थोडी निराशा वाटली. परंतु तो स्वस्थ बसला नाही. ती चोरी कोठे झाली, केव्हा झाली. चोर त्या जागी कसे पोचले असतील वगैरे अनेक प्रश्न त्याच्या मनात आले. या प्रश्नांचे समाधान कारक उत्तर मिळेपर्यंत चोरांचा पत्ता लावणे कठीण, असे त्याला वाटले. तो नगरात प्रत्येकाला विचारी की त्याला काही माहीत आहे का? पण प्रत्येकाकडून "ते सर्व आपल्याला नाही माहीत." असेच उत्तर त्याला मिळे.

म्हणून धवलकीर्ती सरळ सुधावर्तच्या राजाकडेच गेला व त्याला त्याने ते प्रश्न विचारले. परंतु राजाने काहीच उत्तर दिले नाही. उलट राजाला धवलकीर्तीचाच संशय येऊ लागला. "तूच चोरांचा साथीदार दिसतो आहेस," असे म्हणायला देखील राजाने मागेपुढे पाहिले नाही.

धवलकीर्तीला ते ऐकून राग आला. म्हणाला–"सूर्यकमळ चोरीला गेले तर ते शोधून काढणारा हे प्रश्न विचारल्या शिवाय राहील का? शिवाय ते कमळ आमचे आहे. त्याच्या शोधार्थ आम्ही चौघे भाऊ

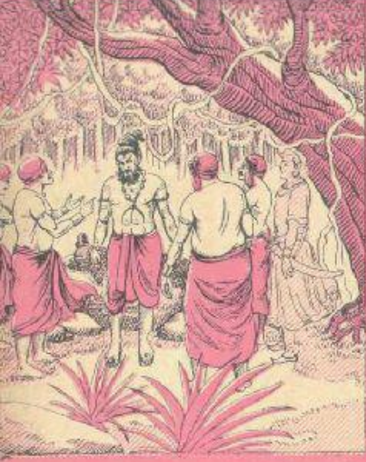

हिंडत आहो. मी आपल्या मुलीशी लग्न करून घेण्याच्या हेतूने मुळीच आलो नाहीं."

"असे होय, तरमग मी सूर्यकमळा विषयी तुला काहीच सांगत नाही. कारण समज, चोराकडून तू सूर्यकमळ परत मिळविलेसच तर त्याचा मला काय फायदा?" राजा म्हणाला.

धवलकीर्तीने मंत्रवलेल्या गोळीच्या सहाय्याने अदृश्यपणे राजवाड्यांत राहून कोण काय बोलते हे ऐकून घेतले. त्याला वाड्यांतल्या अनेक गुप्त गोष्टींची माहिती

चांदोबा

झाली. परंतु सूर्यकमळा विषयी काही एक माहिती मिळाली नाही. कारण राजवाड्यांत सूर्यकमळा विषयी कोणी कधी बोलला नाही.

धवलकीर्ती रानांत वनांत अदृश्यपणे हिंडला व चोर कोठे लपतात व काय करतात हे माहीत करून घेतले. एकाजागी त्याला एक मुनी तपश्चर्या करीत असेलेले दिसले. ते मुनी दिव्य दृष्टीने पाहून सूर्यकमळाविषयी काही माहिती सांगू शकतील असे वाटून तो मुनींना भेटावला निघाला. तेवढ्यात त्याला कोणी तरी शिट्टी वाजवल्याचा आवाज ऐकू आला.

मुनीने त्या शिट्यांचे उत्तर स्वतः शिट्टी वाजवून दिले.

त्या पाठोपाठ चार पाच जण येऊन मुनी समोर उभे राहाले. त्यांच्या कपड्यावरून व वागण्यावरून ते चोर असावेत असे धवलकीर्तीला वाटले. ते मुनीजवळ काही तरी सांगू लागले. धवलकीर्तीने अदृश्यपणे जवळ उभा राहून त्यांचे बोलणे ऐकून घेतले.

"या महिन्यात नगराच्या बाजूने कोणी नवीन आल्यासारखे दिसले नाही." एक चोर म्हणाला.

"चोरी झाली की नाही यातच शंका आहे." दुसरा चोर म्हणाला.

मुनी काही वेळ विचार करून म्हणाला— "सूर्यकमळ कोणी चोरून नेलेले नाही. आपल्याला फसविण्यासाठी राजाने ते चोरीला गेल्याचे जाहीर केले आहे. कारण सूर्यकमळ चोरीला गेले आहे असे जाहीर झाले की त्याचा शोध राजवाड्यांत कोणी करणार नाही व दुसरीकडेच त्याच्या शोधार्थ चोर राहतील, हा हेतू. या शिवाय आपण परस्परांवर संशय करून आपसात भांडू हा ही एक हेतू असावा. राजाने स्वतःच

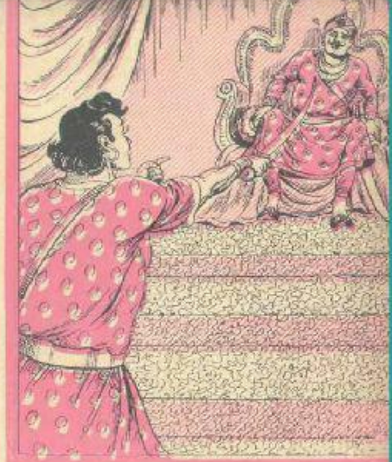
कोणाला कळू दिल्याशिवाय राजवाड्यातच कोठे तरी ते कमळ लपवून ठेवले आहे. म्हणून राजवाड्यांतले गुपित सांगायला आपल्याला कोणी भेटणार पण नाही.

चोरांना राग आला. ते म्हणाले, ठीक त्या राजाचा समाचार आपण घेऊंया. त्याची मान तरी छाटून टाकू, नाहीतर त्याला पळवून आणून सुळावर चढवू. नाहीतर राजवाड्याला आग लावू." असेच काही तरी ते बडबडले. मुनीचे सोंग करून बसलेला त्यांचा सरदार त्यांची समजूत घालू लागला. घाई करून कसे भागेल? मी काहीतरी उपाय योजून सांगतो म्हणजे सर्व ठीक होईल.

धवलकीर्ती तेथे फार वेळ थांबला नाही. तो सरळ राजवाड्यात गेला. म्हणाला— "राजा! तू राजकन्येचा विवाह माझ्याशी करून दे. सूर्यकमळाचा पत्ता मला माहीत आहे."

राजाने संशयित मुद्रेने त्याच्याकडे म्हणाला—"पण उपयोग काय? ते कमळ तुला द्यावे लागेल नाही का?"

"कमळ तर तुझ्या जवळच आहे, हे तुलापण माहीत आहे. म्हणून तूच ठरव, तू मला आपली मुलगी देऊन कमळ देणार

की फक्त कमळ." धवलकीर्ती म्हणाला. आणि त्याने तलवार उपसून राजाच्या छातीवर धरली.

"माझा जीव घेऊ नकोस, तुला मी आपली मुलगी देतो व सूर्यकमळ पण देतो. मी चोरांना फसविण्याच्या हेतूने सूर्यकमळ चोरीला गेले अशी बतावणी केली होती. तू सूर्यकमळ माझ्याजवळ राहू दिले नाहीस तरी ते तुझ्याजवळपण राहील की नाही शंकाच." राजा म्हणाला.

धवलकीर्ती स्मित करून म्हणाला— "चोर तुझ्याहून व माझ्याहून जास्त हुशार

आहेत. सूर्यकमळ तुझ्याजवळ आहे, ही गोष्ट मला चोरांकडून कळली. आता ते माझ्या हातातून कसे चोरून घेऊन जातात हे मी पाहणार आहे. तू बेफिकीर रहा."

राजाने धवलकीर्तीशी आपल्या मुलीचे लग्न करून दिले आणि सूर्यकमळ उपहार म्हणून दिले. सूर्यकमळ हातात घेऊन धवलकीर्तीने एक मंत्र म्हटला व सूर्यकमळ होमकुंडांत टाकून दिले.

"अरे, अरे!" असे राजा घाबरून म्हणाला.

"महाराज! या एका सूर्यकमळामुळे किती राज्ये धुळीला मिळाली याची कथा कळली तर तुम्हांला या सूर्यकमळाचा मोह राहणार नाही. हे सूर्यकमळ राहील त्या राज्यांत सतत सुख संपत्ती वास करील याचे उदाहरण माझ्या पाहाण्यात किंवा ऐकिवात नाही. उलट या कमळा पायी कित्येक राज्ये व कित्येक कुटुंबे नष्ट झाली याची उदाहरणे पुष्कळ आहेत. याविषयी मला जितके माहीत आहे तितके कदाचित इतर कोणाला माहीत असेल. मी या कमळाचा नाश व्हावा याच खटपटीत होतो." धवलकीर्ति म्हणाला.

राजकुमारीशी विवाह करून तो स्वदेशी निघून गेला. त्याने जे पाहिले व ऐकले ते वृत्त वडिलांना येऊन सांगितले. सूर्यकमळ मिळवून ते नष्ट करून टाकल्याचे मुला-कडून त्याला कळले. त्याने मुलाची पाठ थोपटली. त्यालाच आपला वारस म्हणून जाहीर केले.

वडील वारल्यावर तोच राजा झाला व त्याने अनेक वर्षे राज्य करून कीर्ति संपादन केली.

गुरु उपदेश

एका गावी एका गुरुकुलात जवळपासच्या गावांतले विद्यार्थी येऊन विद्याध्ययन करीत असत. त्यांत फक्त एकाच गावचे तीन विद्यार्थी होते. त्यांना सुटी पाडव्याला घरी जावेसे वाटले, म्हणून त्यांनी गुरूजवळ जाऊन परवानगी मागितली.

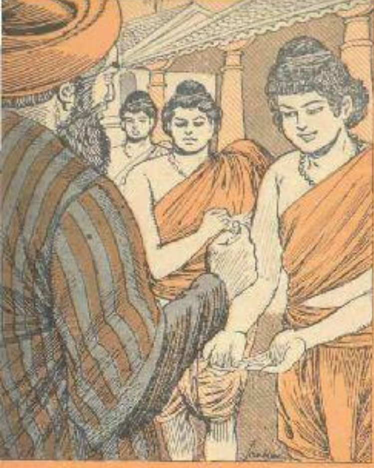
"जाऊन या, पण तोंडाला येईल ते बडबडत राहू नका. लक्षात ठेवा, मी जे काही शिकविले आहे त्यातले प्रत्येक वाक्य म्हणजे एक अनमोल रत्न आहे." असा हितोपदेश करून गुरूने त्यांना आशीर्वाद दिला.

गुरूचा निरोप घेऊन तिघे आपल्या गावी निघाले. गुरूचा उपदेश होता म्हणून ते काही बोलल्याशिवाय वाटेने चालत होते. त्या देशाचा राजा कधी कधी वेष पालटून गावात हिंडत असे. तो असा त्या दिवशीपण फिरत होता. तेव्हां त्याची नजर या तिघा शिष्यांवर पडली. दोन मुले एकत्र झाली की त्यांच्या गप्पा सुरू होतात पण हीच मुले निमूटपणे चालत असलेली पाहून राजाला आश्चर्य वाटले. म्हणून त्याने उघड त्यांना तसे विचारले—"काय रे मुलांनो! असे गुपचूप कां?"

"प्रत्येक वाक्य किंवा बोल हा रत्ना-सारखा असतो, वाया घालवायचा नसतो." एक विद्यार्थी म्हणाला.

ते उत्तर ऐकून राजा गालातल्या गालात हसून म्हणाला—"असे होय? तरमग मी प्रत्येकाला एकेक रत्न देतो. तुम्ही एकेक वाक्य बोला." ते ऐकून मुलांनी होकारार्थी मान हलविली.

सौ. कमलाबाई निगम

राजाने तिघांना तीन रत्ने काढून दिली व म्हणाला–" प्रत्येक जण एका मागून एक ते रत्नासारखे अनमोल वाक्य बोला."

" जिथे धोका असेल तेथे दुर्लक्षपणा धोक्याचा असतो." एक जण म्हणाला.

" सूड घेणाऱ्याला सुद्धा दूध द्यावे." दुसरा म्हणाला.

" मूर्खाला दंड हेच औषध होय." तिसरा म्हणाला.

नंतर राजाने त्यांना निरोप दिला. प्रत्येकाला एकेक रत्न मिळालेले पाहून तिघे आनंदानें आपापल्या घरी जावयास निघाले. राजा विद्यार्थी जे म्हणाले त्या विषयीं मुलांच्या भोळेपणा बद्दल विचार करीत आपल्या राजवाड्यात घाई घाईने निघून गेला.

तो राजवाड्यात पोचला तेव्हा ज्योतिषी त्याची वाट पहात बसला होता. राजा रोज एका गुप्तस्थानी बसून ज्योतिष्याकडून त्या दिवसाचे भविष्य ऐकून घेई. ज्योतिषी निःसंकोचपणे जे खरे ते सांगत असे. म्हणून तो बोले ते कोणी ऐकू नये असे राजाला वाटे.

गुप्तस्थानी पोचल्यावर ज्योतिषी राजाला म्हणाला–" आजचा दिवस एक शुभदिन आहे, कसलीच काळजी करण्याचे कारण नाही. परंतु रात्री सावध रहावे. तसे प्राणभय नाहीं. पण येणारे संकट आपले बळ दाखवून जाणार, एवढे निश्चित."

ज्योतिष्याने प्राणभय नाही हे सांगितल्यावर राजाने त्या संकटाकडे प्रथम दुर्लक्ष केले. परंतु थोड्या वेळाने गुरुकुलातल्या विद्यार्थाने सांगितलेली सूक्ती आठवली– " धोका असेल तेथे दुर्लक्ष करणे धोक्याचे होय!" म्हणून त्या दिवशी रात्री राजाने जास्त काळजी वाहण्याचे ठरविले.

कोणी कदाचित विष खायला घालील असा विचार करून त्या दिवशी काळोख पडल्यावर तो जेवला देखील नाही. रात्रभर जागत राहून संकट केव्हा व कसे येते हे पहायचे त्याने ठरविले.

त्या दिवशी रात्री तो आपल्या पट्टराणीच्या शयनगृहात गेला नाही. आपल्याच खोलीत बसून विश्राम करण्याचे त्याने ठरविले.

त्या दिवशी राजा जेवला नाही म्हणून सैपाकी काही फळे व दुधाचा पेला ठेवून गेला. पण राजाने त्याला देखील हात लावला नाही.

खोलीत दिवा तेवत होता. राजा जागच्या जागी पडून डोळे उघडून काय होते ते पहात होता.

रात्री राजाला खिडकीतून एक साप खोलीत येत आहे हे दिसले. म्हणजे त्या सापाच्या रूपे संकट आले होते.

त्याला तलवारीने ठार करून झोपण्याचा विचार राजाने केला. इतक्यात त्या दुसऱ्या विद्यार्थ्याने सांगितलेली सूक्ती त्याला आठवली–" सूड घेणाऱ्या दुष्टाला देखील दूध पाजावे."

राजाने उठून दुधाचा पेला सापाच्या वाटेवर आणून ठेवला. साप दूध पिऊन आला तसाच निघून गेला.

राजा उजाडेपर्यंत जागा होता. परंतु विशेष असे काही घडले नाही.

उजाडल्यावर महाराज झोपायला का आले नाहीत याची चवकशी करण्यासाठी संशयी वृत्तीची राणी आली. तिने राजाला विचारले–"रात्रभर कोठे झोपायचे झाले? डोळे पाहून वाटते जणु काही रात्री डोळाच लागला नाही स्वारीचा?"

"होय, तसेच कारण होते. पण तुझा त्याच्याशी काही संबंध नाही." राजा म्हणाला.

पण राणीच्या मनाचे समाधान त्या उत्तराने झाले नाही. राजाने सर्व काही नीट सांगितल्या शिवाय तिच्या मनाला चैन तरी कसे पडणार? म्हणून ती खोदून खोदून प्रश्न विचारू लागली व राजा पिसाळल्या सारखा काही तरी असंगत वाटेल ते उत्तर देऊ लागला.

त्या दिवशी रात्री राजाने बरोबर उत्तर दिले नाही तेव्हा राणी हट्टाला पेटली. ती म्हणाली–"रात्रभर स्वारी कोठे होती हे कळणार नाही तो पर्यंत मी येथून हलणार नाही व स्वारीला पण हलू देणार नाही."

"मूर्खाला दंड हे एकच औषध आहे." ही तिसऱ्या विद्यार्थ्याने सांगितलेली सूक्ती राजाला आठवली. राजाने आपली काठी घेतली व राणीला दोन दिल्या.

त्यानंतर राणीने कधी राजासमोर हट्ट केला नाही. तिने त्याला प्रश्न करायचेच सोडून दिले. तेव्हापासून राजाचे पुढील आयुष्य सुखी झाले.

विकलेला मुलगा

एका गावी एक धर्मभीरू नवरा बायको रहात असत. त्यांना बरेच दिवस मूल बाळ नव्हते. पण देव कृपेने बायकोला दिवस राहाले. नऊ महिने भरत आल्यावर बायकोने विचार केला की कोठे तरी तीर्थक्षेत्रात तिचे बाळंतपण झाले तर गुणी मूल जन्माला येईल. ती गोष्ट पतीला पण पटली व दोघे जवळच्याच एका तीर्थक्षेत्री जाण्यासाठी निघाले.

गावाबाहेर एका जंगलांतून जावे लागले. गरोदर बाई चालून दमली. विश्रांतीसाठी कोठे जागा आहे का दोघं पाहू लागली. तेव्हा दोघांना झाडीपडीकडे एक झोपडी दिसली. दोघे त्या झोपडीजवळ गेले. झोपडीत एक सिद्ध पुरुष रहात होता. त्याने ओसरीत त्यांना रात्रभर रहायला परवानगी दिली. जमिनीवर अंग टाकताच बायकोला झोप लागली. पण नवऱ्याला झोप येईना.

रात्री तो सिद्धपुरुष आपल्या शिष्यांबरोबर बोलत असता नवऱ्याला ऐकू आले. "त्या बाईला मुलगी होईल की मुलगा?" एका शिष्याने विचारले.

"मुलगी होईल. पण आईला मरण येईल. पुढे त्या मुलीला एक मुलगा होईल व ती मुलाला विकून टाकील." तो सिद्धपुरुष म्हणाला.

ते ऐकून नवऱ्याला फार वाईट वाटले. माझ्या बायकोला बाळंत झाल्यावर मरण आणि तिला होणारी मुलगी आपल्या मुलाला विकणार! हा कोणाचा तरी शाप आपल्या डोक्यावर पडला आहे. दुसऱ्या दिवशी पहाटे त्याने आपल्या बायकोला

उठविले, सिद्धपुरुषाचे आभार मानले आणि दोघे यात्रेला पुढे निघाले. तीर्थक्षेत्री पोचण्या पूर्वीच एका शेतकऱ्याच्या घरी ती बाई बाळंत होऊन तिला मुलगी झाली व ती स्वतः मरण पावली.

सिद्ध पुरुषाच्या तोंडची एक गोष्ट खरी झाली. दुसरी गोष्ट, काय वाटेल ते करून, खोटी ठरविण्याचा त्याने मनाशी निश्चय केला. त्याने मुलीला संभाळायला एक दाई ठेवली. पुढे त्याच्या त्याला प्रयत्नांत यश आले. मुलगी पांच वर्षांची झाली तो पर्यंत तो चांगला श्रीमंत झाला.

नंतर त्याने गांवाबाहेर एका जागी एका बुरूजवजा मोठ्या स्तंभावर एक घर बांधले आणि त्या घरात दाई व मुलगी दोघींच्या राहण्याची व्यवस्था करून दिली. त्यांना त्या खांबावरून खाली उतरून जाणे शक्य नव्हते. त्यांना आवश्यक सर्व वस्तू त्या स्तंभावरील घरांत पोचत्या होऊ लागल्या. त्याने हे सर्व एवढ्या साठी केले की त्या मुलीचे लग्नच होऊ नये.

त्याची मुलगी फार सुंदर होती. ती त्या स्तंभावरील घरातच लहानाची मोठी झाली. वयाबरोबर तिचे सौंदर्यपण वाढत गेले. तिने पुरुषामध्ये फक्त आपल्या बापालाच पाहिले होते. दाईशिवाय स्त्रीजातीशी पण तिचा परिचय झाला नाही.

एकदा ती आपल्या घराच्या गच्चीवर उभी राहून बाहेर पहात होती. दूर तिला एक मोठा खेमा दिसला. तो त्या गांवच्या राजकुमारासाठी बांधण्यात आला होता. तो शिकारीसाठी त्या जंगलात आला होता. त्या मुलीने त्याला पाहिले तेव्हा तो शिकारीचा गणवेष घालून तयार उभा होता. तिने आपल्या दाईला बाहेर बोलावून त्या राजकुमाराकडे बोट दाखवून विचारलें—"तो

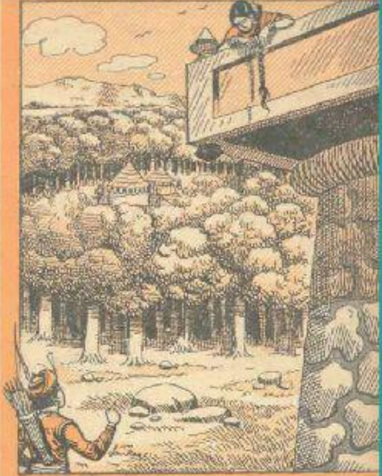

एक विचित्र प्राणी दिसतो आहे. त्याला काय म्हणतात?"

"बाळ, तो प्राणी नाही. ते आपल्या गांवचे राजकुमार आहेत." दाई म्हणाली. त्या मुलीचे नाव रूपराणी होते. दाई रूपराणीला रोज एक गोष्ट सांगे. त्यात कोणी तरी राजकुमार व राजकन्याच गोष्टीचे नायक किंवा नायिका असत. त्यांचा प्रेमविवाह होई व आयुष्यभर दोघं सुखाने रहात. म्हणून रूपराणीने जेव्हा राजकुमाराला पाहिले तेव्हा साहजिकच तिच्या मनात निराळेच विचार येऊ लागले.

राजकुमाराने पण रूपराणीला पाहिले. तिचे सौंदर्य पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. त्याने पुढे येऊन रूपराणीला हाक मारली. रूपराणी गच्ची वरूनच त्याच्याशी बराच वेळ बोलत उभी राहाली.

त्यानंतर शिकारीसाठी राजकुमार त्याच बाजूला येऊ लागला. दोघांची ओळख इतकी वाढली की परस्पराना भेटल्या शिवाय त्यांना एक दिवस देखील चैन पडेनासे झाले. रूपराणीने एक दोरी खाली सोडली. ती धरून राजकुमार रोज वर चढून येई.

दोघांनी गांधर्व विवाह करून घेतला. राजकुमार आला की दोन तीन दिवस तरी राहाल्या शिवाय जात नसे. त्याने तिला एक अंगठी व एक कंठहार दिला.

निसर्गनियमाप्रमाणे रूपराणी गरोदर होऊन तीन चार महिने लोटले. तिच्या वडिलांना तिने किंवा दाईने तिच्या गुप्त विवाहाविषयीं काहीच कळविले नव्हते. राजकुमार पण आपल्या या गुप्त प्रेमसंबंधाविषयी राजाजवळ कधी काही बोलला नाही. कारण एका सामान्य कुळात जन्मलेल्या मुलीशी लग्न करून घायला

राजा तयार होणार नाही हे राजकुमाराला माहीत होते.

नऊ महिने लोटल्यावर रूपराणीला एक मुलगा झाला. म्हणून आणखी एक प्रश्न उभा राहाला. त्या मुलाला लवकर दूर कोठे पाठवून दिले नाही तर ते गुपित तिच्या वडिलांना कळल्या शिवाय राहणार नाही. दर आठदहा दिवसांनी तिचा बाप येऊन खाली विचारपूस करून जाई. तो येईल त्या वेळेस नेमका मुलगा रडला तर बापाला सर्व कळेल असे तिला व दाईला वाटत होते.

म्हणून तिने व दाईने मुलाला कोठे तरी बाहेर पाठवून द्यायचे ठरविले. त्या दिवशी रात्री दोरी लावून दाई खाली उतरली आणि बागेतून एक टोपलीभर फुले घेऊन आली. रूपराणीने मुलाला दूध पाजून त्या फुलांच्या टोपलीत झोपवले. राजकुमाराने तिला जी काही भेट दिली होती ती मुलाजवळ टोपलीत ठेवून वर फुले घातली व मुलाला फुलाखाली झाकून ठेवले.

दाई ती टोपली घेऊन सरळ राजवाड्यात गेली आणि तिथल्या दासींना म्हणाली–"मी राणी सरकारांसाठी फुले घेऊन आले आहे." तिने फुलांची किंमत दोन वराह सांगितली.

दोन वराहात टोपलीभर फुले मिळणार हे ऐकून राणीने दोन वराह देऊन फुलांची टोपली घेऊन यायला दासींना सांगितले. दासींनी फुलांची टोपली आणल्यावर राणीने एकेक करून फुले काढून घ्यायला सुरवात केली. पण फुले काढीत असता फुलांसारखा सुंदर व सुकुमार एक मुलगा तिला टोपलीत दिसला. त्याच्या रंगारूपावरून तो उच्च कुळात जन्मलेलाच राणीला वाटला.

राजाने पण मुलाला पाहिले व म्हणाला–"किती गोड आहे मुलगा!"

राणीने त्या फूलवालीला बोलावून आणण्यासाठी दासींना पाठविले. पण दासी बाहेर जाईपर्यंत ती निघून गेली होती. म्हणून तो मुलगा कोणाचा होता हे कळणे शक्य नव्हते. त्या मुलाबरोबर अंगठ्या व काही बिल्ले व पदके ठेवलेली दिसली.

"खात्रीने हा कोणत्या तरी उच्चकुळातला मुलगा असला पाहिजे. याला आपणच राजवाड्यात ठेवून घेऊ." राजा म्हणाला. रक्ताकडे रक्त धाव घेते या न्यायाने राणीला पण त्या मुलाचे आकर्षण वाटत होते.

मुलाजवळ अंगठ्या व पदके पाहून व ती ओळखून राजकुमाराने तो आपलाच मुलगा असल्याचे ओळखले. परंतु तो त्या विषयी उघड काहीच बोलला नाही. आईवडिलांनीच त्याची जबाबदारी घेतली आहे तेव्हा काळजी करण्याचे कारण नाही. पुढे मागे संधी पाहून खरी गोष्ट सांगता येईल, असा त्याने विचार केला.

बाकी सर्व ठीक होते. पण आई जवळ नसल्यामुळे मुलगा दुधासाठी फार रडे.

त्याला शांत करणे कोणाला शक्य नव्हते. रडून रडून तो दमून जाई व त्याला झोप लागे. झोपून उठला की रडू लागे.

"ओव्या म्हणून त्याला झोपविल्याशिवाय त्याला झोप येणार नाही," असे राजाने दासींना सांगितले. दासींनी ओव्या म्हणून, पाळण्यांत घालून, नाना प्रकारे त्याला झोपविण्याचा यत्न केला. पण सर्व फुकट.

राजाने राजधानीत दवंडी पिटविली की राजवाड्यात येऊन जी कोणी स्त्री एका रडत असणाऱ्या मुलाला उगा करील तिला मोठे

बक्षिस देण्यात येईल. बक्षिसाच्या आशेने कित्येक स्त्रियांनी येऊन गोड आवाजात ओव्या म्हणून त्याला झोपविण्याचा यत्न करून पाहिला. पण मुलाचे रडणे थांबले नाही. "आणखी गांवांत स्त्रिया नाहीत का?" राजाने विचारले.

"नगराबाहेर जंगलांत एका जागी एक स्तंभी महालात एक स्त्री व तिची दाई राहतात. त्यांच्या शिवाय कोणी स्त्री उरली नाहीं." मंत्री म्हणाला.

"इतर स्त्रियांबरोबर त्या दोघी कां नाही आल्या?" राजाने विचारले.

"त्या मुलीच्या बापाने तिला व तिच्या दाईला तेथे ठेवले आहे व त्यांना खाली उतरायला परवानगी नाही." नोकर म्हणाले.

"तिच्या बापाला कैद करून घेऊन या." राजाने आज्ञा केली. त्या प्रमाणे राजाचे शिपाई रूपराणीच्या बापाला कैद करून घेऊन आले.

"मी दवंडी पिटवून राजधानीभरच्या स्त्रियांना या मुलाला ओवी म्हणून झोप-विण्यासाठी बोलाविले. सर्व आल्या. आली नाही ती तुझी मुलगी. असे का?" राजाने रूपराणीच्या बापाला विचारले.

रूपराणीचा बाप म्हणाला—"महाराज! माझ्या मुलीचे अद्याप लग्न झाले नाही."

प्रत्येकीने येऊन गाणे म्हटलेच पाहिजे. ही माझी आज्ञा आहे." राजा म्हणाला.

निरुपाय होऊन रूपराणीचा बाप मुलीला घेऊन आला. तिला पाहून राजा म्हणाला—"हा मुलगा रडतो आहे. कदाचित तुझे गाणे ऐकून रडायचा थांबेल तो. तू त्याला घेऊन गाणे म्हण." राजा म्हणाला.

रूपराणी गाणे म्हणू लागली.

बाळा, जो जो रे,
गुणि बाळा, जा झोपी लडिवाळा!

बाळा, जो जो रे।
फुटकी नशिबाची, खरोखरी, आई तुझी गरिबाची,
आली तिजवरती रे म्हणुनी पाळि तुला विकण्याची;
परंतु फार गुणी पिता तुझे, आजोबा अन् राजे,
करतिल रक्षण ते, आज तुझे, विसर प्रेम मातेचे॥

रूपराणीने अंगाईगीत म्हणताच मुलाचे रडणे थांबले. मुलगा शांत झोपी गेला.

राजाने रूपराणीजवळ येऊन विचारले—"मुली! तूच या मुलाची आई दिसतेस. मग तू आपल्या मुलाला असे विकून का टाकलेस?"

रूपराणी काही बोलली नाही. मान-खाली करून बसून राहाली.

राजाने तिला गोड प्रेमळ आवाजांत विचारले—"मुली! तू काय ते खरे सांग. तुला कोणाची भीती? सांग, या मुलाच्या बापाचे नांव सांग."

रूपराणीने एकदां मान वर करून राज-कुमाराकडे पाहिले व पुन्हा मान खाली करून बसली.

राजकुमाराने खरे वृत्त सांगून राजाजवळ क्षमा मागितली.

रूपराणी पण रडत रडत वडिलांच्या पाया पडली. बापाने तिला उभी करून पोटाशी धरले व म्हणाला—"यांत तुझा अपराध नाही. तुझ्या जन्मापूर्वीच एका सिद्धपुरुषाने हे भविष्य वर्तवले होते. मी ते भविष्य खोटे ठरविण्यासाठी ही सर्व खटपट केली. पण विधिलिखित मिटविणे कोणाला शक्य आहे का?"

राजाने ते सर्व ऐकले व मुलाला क्षमा करून रूपराणीला आपली सून म्हणून कबूल केले. त्याने आपल्या नातवाचे बारसे थाटामाटाने करविले.

हरवलेल्या गाई

एका डोंगराळ प्रदेशांत रामू नांवाचा एक गरीब अनाथ मुलगा होता. तो कामाच्या शोधार्थ हिंडत असता त्याला डोंगराच्या उतरणीवरील एका गांवी एक शेतकरी दिसला. त्यानें त्याला कांहीं काम देता का म्हणून विचारलें.

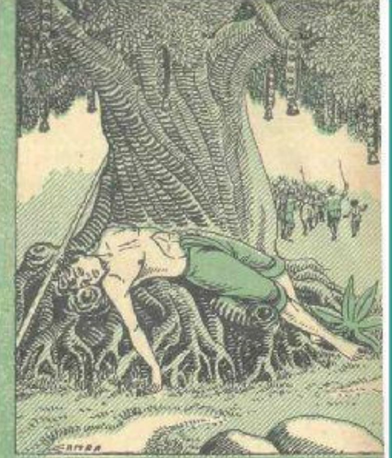
तो म्हणाला—"गुराख्याचे काम करशील का? माझ्याकडे दहा गाई आहेत. त्यांना रोज चरायला न्यायचे हे काम आहे. तुला एक वर्षभर या कामावर नेमतो. या अवधीत माझ्या गाई दुप्पट झाल्या तर मी तुझे लग्न करून देईन. पण गाई दुप्पट झाल्या नाहींत तर मी काय करीन हे सांगत नाहीं."

शेतकऱ्याची अट रामूने कबूल केली व त्याच्याकडे गुराख्याच्या कामावर लागला. तो रोज मालकाच्य दहा गाई चरायला घेऊन जाई व संध्याकाळी त्यांना घेऊन परत येई.

एकदा तो गाईना चरायला घेऊन रानात गेला असता तेथें एक मुलगा आला. रामूबरोबर झाडाखाली बसून तो गप्पा मारू लागला. काळोख पडू लागल्यावर रामू गाईंना घेऊन घरी निघाला तेव्हां तो त्याला म्हणाला—"तुला एक गंमत दाखवतो, ती पहा!" असे सांगून त्यानें लहान लहान दगड जमा केले. नंतर त्या दगडांवर मंत्र टाकल्यासारखा काहीतरी पुटपटला. "कां असे कां करतो आहेस?" रामूने विचारले. तेव्हां तो म्हणाला—"मी या दगडांचा ढीग करून यांवर मंत्र टाकला आहे. उद्या येऊन गंमत पहा. या दगडांच्या जागी तुला काजूंच्या मिठाईचा ढीग दिसेल."

सौ. कमलाबाई पाटकर

रामूला ते सर्व खरे वाटले नाही. पण दुसऱ्यादिवशी तो आला तेव्हां त्या दगडांच्या ढिगाच्या जागीं खरोखरच काजूच्या मिठाईचा ढीग त्याला दिसला. रामू तेथें आला तेव्हां दुसऱ्या बाजूने तो मुलगा पण आला आणि विचारू लागला—"पटली खात्री माझ्या मंत्राची? मी तुला सांगितले होते ना? ये, आपण दोघे मिळून खाऊ." असे सांगून त्याने त्या काजूच्या बरफीचे दोन भाग केले आणि एक भाग रामूला खायला दिला. दोघांनी आपापल्या वाट्याची बरफी खाऊन टाकली.

रामू आपल्या वाट्याची बरफी पुरी संपवू शकला नाही. त्या पूर्वीच त्याला भोवळ आल्या सारखे झाले. कारण दुसरा मुलगा चोरांच्या एका टोळीतला होता. त्याने रामूला जी बरफी दिली होती, तीत झोपेचे औषध होते. म्हणून रामूला लवकर गाढ झोप लागली.

रामूला झोप लागल्यावर झाडाआड लपून बसलेले चार चोर पुढे आले. त्यांनी रामूला हलवून पाहिले. तो गाढ झोपलेला आहे या गोष्टीची खात्री पटल्यावर चोरांनी गाईंच्या गळ्यात बांधलेल्या घंटा त्यांच्या पट्ट्यासकट त्या मुलाला दिल्या. त्याने त्या एका झाडाच्या फांदीला बांधून ठेवल्या आणि नंतर चोर व तो मुलगा गाईंना हाकून घेऊन गेले.

बऱ्याच वेळानंतर रामूची झोप मोडली. त्याला घंटा वाजत असल्याचे ऐकू आले. परंतु आवाज आकाशाकडून येत असल्याचा भास झाला. म्हणून त्याने वर पाहिलें. तेव्हा त्याला फांदीला टांगलेल्या घंटा अंधूक दिसल्या. वाऱ्याने फांदी हालू लागली तेव्हां घंटा वाजू लागल्या. प्रथम

त्याला वाटले की होते गाई चरत आहेत व त्यांच्या गळ्यातले घुंगरू व घंटा वाजत आहेत. म्हणून तो मध्ये कित्येकदा झोप मोडली तरी पुन्हा झोपला. आतां त्याची चांगली झोप मोडली तेव्हा खूप काळोख पडला होता. उठून त्याने पाहिले, एक देखील गाय त्याला दिसली नाही. घुंगरू व घंटा वाजत होत्या. त्या झाडावर चढून त्याने काढून घेतल्या आणि घरी गेला. मालकाला म्हणाला–"गाईंना कोणी चोरून घेऊन गेल्यासारखे दिसत आहे" आणि मान खाली करून उभा राहाला.

मालक रामूला रागावला नाही की काही बोलला नाही. "शांता!" त्याने आपल्या मुलीला बोलाविले आणि म्हणाला– "याला देखील इतर नऊ जणांबरोबर ठेवू या."

दुसऱ्या दिवशी मालकाने रामूला बोलावून त्याच्या हातात एक पोते दिले व म्हणाला–"या पोत्यांत बाभळीचे काटे आणि चिंचेच्या काटक्या भरून घेऊन ये."

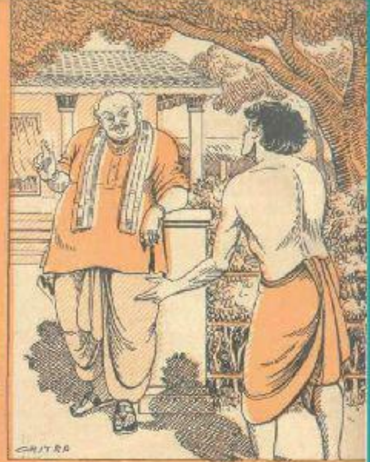
रामू रानात गेला. पोत्यांत त्याने बाभळीचे काटे व चिंचेच्या काटक्या भरल्या व घरी निघाला. वाटेत त्याला मालकाची मुलगी शांता भेटली. म्हणाली–"हे तू काय करतो आहेस? बाबांनी तुला हे काटे व चिंचेच्या काटक्या तोडून आण्यायला कशासाठी पाठविले होते हे नाही का कळले? बाभळीच्या कांट्यावर तुला आडवा टाकून चिंचेच्या काठीने बडवणार आहेत ते. तू दे हे पोते टाकून आणि पाय काढ. माझ्या बाबांनी आतांपर्यंत नऊ जणांना ही शिक्षा दिली आहे. आमच्या कडे शंभर गाई होत्या. प्रत्येक वेळी दहा या प्रमाणे चोर सगळ्या गाई चोरून घेऊन गेले.

आम्ही आपल्या गाईंना भाग्यलक्ष्मी म्हणत होतो. त्याच नावाने हाक मारले तर त्या उत्तर देत. माझ्या बाबांचा राग जाऊन तुझ्यावर त्यांची मर्जी व्हावी असे तुला वाटत असेल तर तू शंभरच्या शंभर गाई परत आणून दे. नाही तर या बाजूला येण्याचे नाव काढू नकोस."

रामू हुशार होता. त्याने गुराख्याचे काम करायचे ठरविले. पण ज्याच्याकडे शंभर गाईंहून कमी गाई आहेत त्याच्याकडे नोकरी न करण्याचे त्याने ठरविले. एका गावी त्याला असा मालक मिळाला. रामूने त्याच्याकडे जाऊन गुरे राखण्याचे काम मागून घेतले.

तो म्हणाला–"तू अगदी कसा वेळेवर आला आहेस पहा. मला एक गुराखी हवा आहे. पण काही अटींवर. मान्य असतील तर रहा, नाही तर चालू लाग. मी फक्त तीनच महिने तुला काम देणार आहे. तुला मी निराळा पगार असा देणार नाहीं. तीन महिन्यानंतर ज्या गाई तू बोलावल्याबरोबर तुझ्याजवळ येऊन उभ्या राहतील त्या तुझ्या. तोच तुझा पगार. या पलीकडे तुला निराळा पगार मिळणार नाहीं.

हा मनुष्य चोरांकडून गाई विकत घेत असे. तोच त्याचा धंदा होता. सौदा पटवून स्वस्तात सौदा पटला तर तो गाई विकत घेई. अशा तऱ्हेने त्याने शेदोनशे गाई एकत्र केल्या होत्या.

रामूला हे कळायला वेळ लागला नाही की त्याच्या जुन्या मालकाच्या गाई यानेच चोराकडून विकत घेऊन ठेवल्या आहेत. कारण त्याने 'भाग्यक्ष्मी' म्हणून हाक मारतांच काही गाई येऊन त्याच्या जवळ उभ्या रहात. त्याने तीन महिने त्याच्यांकडे नोकरीवर कसे तरी पुरे केले. शेवटच्या

दिवशी मालकाने त्याला बोलावून म्हणाला– "बावरे! झाले तीन महिने. उद्या तू आपल्याघरी जा. बोलावल्यावरोबर ज्या गाई तुझ्याजवळ उभ्या राहतील त्या तुझ्या. त्यांना तूं घेऊन जा."

दुसऱ्या दिवशी सकाळी रामू गावात गेला व चार वडीलधाऱ्या गावकऱ्यांना बोलावून घेऊन आला. त्यांना पाहून मालकाने त्याला विचारले–"यांना बोलावून कशासाठी आणले आहेस?"

"सहज! समजा, काही गाई मी बोलावल्यावर माझ्याजवळ आल्या व मी त्यांना घेऊन जाऊ लागलो तर कोणी म्हणेल की मी त्या चोरून घेऊन जातो आहे. म्हणून अटीप्रमाणे माझ्या पगाराच्या म्हणून ज्या गाई होतील त्या साक्षी ठेवून मी नेणार आहे." तो म्हणाला.

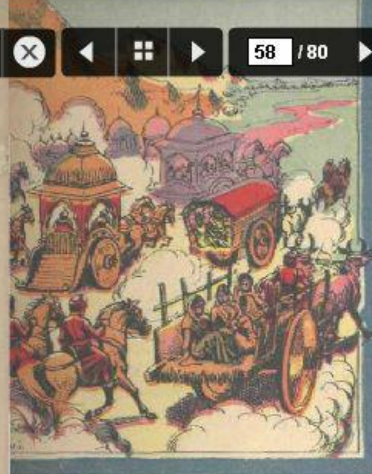
"ठीक! तर मग बोलाव गाईंना!" मालक रागाने म्हणाला.

रामू, गाईंच्याजवळ न जाता 'भाग्य-लक्ष्मी' असे नांव घेऊन गाईंना एक एक हाक मारू लागला. थोड्याच वेळात शंभर गाई पुढे येऊन त्याच्या चारी बाजूला घोळका करून उभ्या राहाल्या. रामूने सर्वांसमक्ष त्या गाई हाकून नेल्या व आपल्या जुन्या मालकाकडे गेला.

म्हणाला–"या घ्या, तुमच्या दहा गाईंच्या शंभर गाई करून घेऊन आलो आहे."

शांता धावत जाऊन गाईंचे घुंगरू घेऊन आली व ते गाईंच्या गळ्यांत बांधून टाकले. शांताच्या बापाने रामूला वचन दिल्याप्रमाणे आपला जावई करून घेतले.

सलत आहे. जरासंधाने जगातल्या सर्व क्षत्रियांना एकत्र करून विनाकारण मथुरेवर कशी स्वारी केली हे तुम्हांला माहीतच आहे. हे संकट अद्याप पूर्णपणे टळलेले नाही. आमच्या अंगात शक्ती व सामर्थ्य भरपूर आहे. आपल्याकडे हत्ती, घोडे व रथ आहेत. भरलेला खजिना आहे. परंतु या सर्वांचा उपयोग काय? शत्रूने स्वारी केली कीं या सर्वांचा नाश होतो व पुन्हा आपल्याला जमवाजमव करावी लागते. एखाद वेळची गोष्ट असेल तर त्याला ही हरकत नाही. पण हे नित्य होत आहे व पुढे होत राहणार. म्हणून येथून निघून जाणे मला तरी इष्ट वाटते. आपण कोठे तरी दूर जाऊन राहणे बरोबर होईल. तिकडे थोडा तरी आराम मिळेल."

कृष्णाची सूचना यादवांना पटली. कारण जरासंधाचा वध करणे अशक्य होते. त्याचे सैन्य पण अफाट होते. युद्ध चालू ठेवणे शक्य होते. पण किती दिवस युद्ध करणार? युद्धाचा शेवट लवकर होणार नाही हे प्रत्येकाला कळत होते. दोन्ही पक्ष्यांना ते आत्मघातीच ठरले असते. तेव्हां कृष्णाने जर एकादा अधिक सुरक्षित प्रदेश सुचवला तर तिकडे जाणे हिताचे होईल असे यादवांना वाटले.

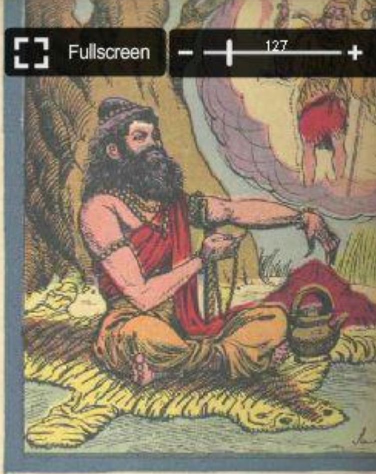
यादवांना घेऊन कोठे जायचे हे ठरवून कृष्णाने निघण्याची तयारी करण्यास सांगितले.

त्याच वेळी अशी बातमी आली की कालयवन हा मथुरेवर स्वारी करण्यासाठी निघाला असून त्याच्या मदतीला जरासंध पण येत आहे. तेव्हां कृष्ण म्हणाला– "तर मग चला आजच आपण मथुरानगर सोडून निघून जाऊ. आजचा दिवस पण चांगला आहे."

वसुदेव, उग्रसेन, बलराम व कृष्ण निघाल्यावर त्यांच्या पाठोपाठ अंधकवीर आणि त्यांच्या कुटुंबांतील लोक, असंख्य हत्ती, रथ, घोडे आणि आपली जंगम संपत्ती बरोबर घेऊन सर्व मथुरेहून पश्चिमेकडे निघाले. ते समुद्राच्या पश्चिम किनाऱ्यावर आले. तो प्रदेश फुलाफळांनी व बागायतीने भरलेला होता. त्याच ठिकाणी कधी काळी एकलव्याने द्रोणाचार्यांची पूजा केली होती.

सोईची जागा पाहून त्यांनी घरे कोठे बांधावयाची व बागाईत कोठें करावयाची हे ठरविले. तेथे सर्वांनी प्रयत्न व मेहनत करून एक सुंदर नगर वसविले व त्या नगरीचे नाव द्वारवती ठेवले. सर्वांनी स्वतःच्या हौशीप्रमाणे स्वतःसाठीं सुंदर घरे बांधून घेतली. यादवांच्या मनांतून आतां शत्रुभय नाहीसे झाले आणि सर्व सुखासमाधानाने द्वारवती येथे राहू लागले. परंतु द्वारवती नगरीची स्थापना होण्यापूर्वी अनेक गोष्टी घडल्या.

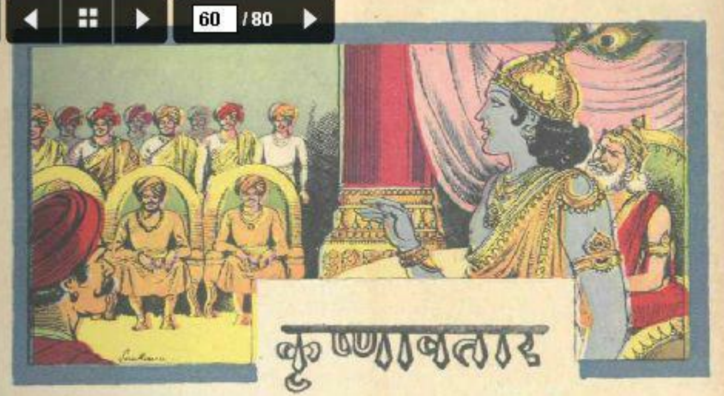
कृष्ण, कधी शत्रूला भ्याला नाही आणि आता कालयवन येत आहे हे ऐकून त्याच्याशी युद्ध केल्याशिवाय मथुरा सोडून तो निघून गेला आणि दूर द्वारवतीला

जाऊन राहाला तर त्याला पण एक कारण होते. ती गोष्ट अशी.

पूर्वी कधी वृष्णी व अंधक वंशांचा गर्ग नांवाचा एक गुरू होता. त्याने आजन्म ब्रह्मचर्यव्रत घेतले होते. गर्ग यादवांच्या बरोबर रहात असता कोणी त्याची थट्टा केली की तो पुरुष नसून स्त्री आहे. ते ऐकून गर्गाला फार राग आला. तो रागाने रानात निघून गेला. त्याने बारा वर्षे तपश्चर्या केली. शंकर प्रसन्न झाला. त्याला त्याने वर दिला की त्याला जो मुलगा होईल तो वृष्णी व अंधक यांना त्रास

बलराम गोकुळास जाऊन मथुरेला परत आला. तो सरळ कृष्णाकडे गेला. कृष्णाने त्याचा पदस्पर्श करून त्याला नमस्कार केला. नंतर दोघे भाऊ वसुदेवाकडे गेले. वसुदेव बलरामाला प्रेमाने भेटला व गोकुळांत कोण कोण भेटले व काय म्हणाले, सर्व विचारून घेतले. सर्व वृत्त सांगून बलरामाने, तेथे त्याने गोकुळच्या लोकांच्या सुखसोयी साठी जे केले ते वर्णन करून सांगितले. म्हणाला—"मी एका जागी बसून कालिंदी नदीला जवळ येण्यास आज्ञा केली. पण ती आली नाहीं. तेव्हां मी आपल्या नांगराचा फाळ नदींत सोडून नांगर ओढला, म्हणून एक मोठा कालवाच वृंदावनपर्यंत झाला. त्यामुळे पाण्याची उत्तम सोय झाली."

असाच काही काळ लोटल्यावर एके दिवशी कृष्णाने यादवांची एक सभा भरविली व म्हणाला—"आपल्या या मथुरेसारखे सुंदर नगर इतरत्र कोठे ही नाही. येथल्या जमिनीसारखी सुपीक जमीन पण इतरत्र नाही. आमचे बालपण दुसऱ्या जागी झाले असले तरी आमचा जन्म या मथुरानगरीतच झाला. येथें परत येऊन आम्ही सर्व वैभव व सुख उपभोगले. परंतु आपण येथे आल्याने शत्रूच्या डोळ्यात ही नगरी

देईल. ही गोष्ट यवनेश्वर नांवाचा राजाला कळली. त्याला मूलबाळ नव्हते. तो गर्गला आपल्या देशांत बोलावून घेऊन गेला. त्याच्या राहण्याची व्यवस्था त्याने आपल्या सहस्रावधी गाईंच्या मध्यभागी करून दिली.

गर्ग, तेथे रहात असता एकदा एक अप्सरा गोपीचे रूप घेऊन आली. ती त्याच्या बरोबरच राहू लागली. शंकराचा वर होता त्याप्रमाणे गर्ग व त्या अप्सरेला एक मुलगा झाला. त्याचे नाव कालयवन ठेवण्यात आले. त्या मुलाला यवनराजाने स्वतःच्या मुलासारखे वाढविले. कालयवन फार तेजस्वी, बुद्धिमान व पराक्रमी होता. तो उद्धट होता, कधी कोणाचा आदर किंवा गौरव करणे त्याच्या गावी ही नव्हते.

एकदां यवनराजाकडे नारद आला तेव्हां कालयवनने त्याला विचारले–"जगांत सर्वांत शूर व पराक्रमी कोण आहे?"

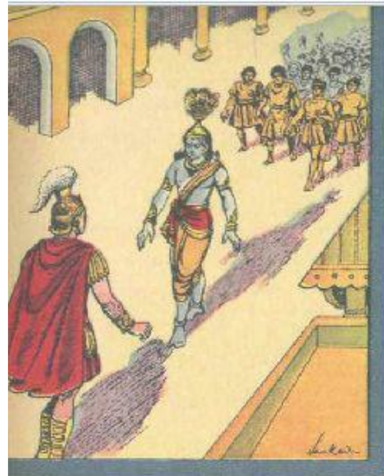
नारद म्हणाला–"यादवांहून शूर कोणी नाही." ते ऐकून कालयवनला त्यांच्या शौर्याची परीक्षा घ्यावी असे वाटले. शकवंशीय राजा हिमालपर्वतांत रहात. त्यांना दस्यु म्हणत. कालयवन सांगे तसे ते वागत. त्यांच्या मदतीने कालयवनने एक सैन्य जमविले आणि हत्ती, घोडे, खेचरे व उंट या जनावरांना बरोबर घेऊन तो मथुरेवर स्वारीला निघाला.

नारदाकडून कृष्णाला ही गोष्ट कळली होती. सर्व गोष्टींचा विचार करून कृष्णाने मथुरा सोडून जाण्याचे ठरविले. तसा निश्चय करून कृष्णाने सर्व यादवांना नेहमी सावध राहण्यास पण सांगितले.

कृष्णाने आणखी एक गोष्ट केली. त्याने एका मडक्यांत एक काळा साप ठेवून मडक्याचे तोंड घट्ट बंद केले व एका दूता

करवी ते मडके कालयवनकडे पाठवून दिले आणि कृष्णाच्या अंगात त्या काळसर्पा इतके बळ आहे असे सांगून पाठविले.

ते ऐकून कालयवन काहीच बोलला नाही. काल सर्प होता त्या मडक्याला एक भोंक पाडून त्यांत मुंग्या सोडल्या, आणि पुन्हा ते मडके कृष्णाकडे पाठवून कृष्णाला हा निरोप सांगायला सांगितलें–"तू किती मोठा पराक्रमी असलास तरी बारीक मुंग्याच्या वेढ्यांत सापडल्यावर सापाचे जसे काही चालत नाही तसे तुझे पण काही चालणार नाही." कृष्णाला त्या निरोपाचा अर्थ कळल्या शिवाय राहाला नाही. म्हणूनच तो मथुरेहून यादवांना बरोबर घेऊन निघून गेला.

तो द्वारवतीहून शस्त्रास्त्र वगैरे काही घेतल्या शिवाय एकटाच शत्रूच्या नगरीत शिरला. परंतु तेथील लोकांनी त्याला ओळखले व "धरा त्याला, पकडा त्याला." असे सर्व ओरडले. कालयवनला पण कृष्ण त्याच्या राजधानींत शिरला असल्याची बातमी कळली. तो देखील काही शस्त्र धारण केल्याशिवाय तेथे आला. परंतु कृष्णाने त्याच्याशी द्वंद्व युद्ध करण्यासाठी म्हणून पुढे येऊन सलामी देण्यासारखे नाट्य केले व शिताफीने एका गुहेत शिरला.

त्या गुहेत मांधाता याचा मुलगा मुचिकुंद झोपलेला होता. देवासुरांचे युद्ध झाले तेव्हां त्याने फार मोठा पराक्रम गाजविला होता. त्याच्या सहाय्यानेच देवांना जय मिळाला होता. तो युद्धाचा शीण कमी व्हावा म्हणून तेथें येऊन झोपला होता. देवांनी त्यालावर दिला होता की जो कोणी निद्राभंग करील त्याला मुचिकुंदने नुसते डोळे उघडून पाहिले तरी तेवढ्याने निद्राभंग करणारा भस्म होऊन जाईल. ही गोष्ट कृष्णाला माहीत होती. म्हणून तो त्याच्या उशाशी लपून बसला.

कृष्णाच्या पाठोपाठ कालयवन गुहेत शिरला. मुचिकुंदला झोपलेला पाहून व त्यालाच कृष्ण समजून त्याने त्याला लाथ मारली व म्हणाला "उठ, भित्री भागु-बाई! कळले तू किती मोठा वीर आहेस तो." असें म्हणत तो मोठ्याने हसला.

तेवढ्याने मुचिकुंदाची झोप मोडली. तो उठून बसला. त्याने झोप मोडणाऱ्याकडे रागाने पाहिले आणि वीज पडावी तसा कालयवन जागच्या जागी भस्म होऊन गेला.

नंतर कृष्ण स्वस्थ चित्त होऊन मुचिकुंद याच्यासमोर उभा राहून "म्हणाला– मला नारदाने तू येथे आहेस हे सांगितले होते. माझे काम झाले, बरे तर मी येतो."

मुचिकुंदने कृष्णाला पाहून चकित होऊन विचारले "पण तुम्ही कोण? येथे कशासाठी आलात? हा भस्म झाला तो कोण? मी केव्हांपासून झोपलो आहे! तुम्हांला माहीत असेल तर सांगावें."

तेव्हां कृष्णाने ही कथा सांगितली– "चंद्रामारख्याच नहुष पण एक राजा होता. त्याला ययाती नांवाचा एक मुलगा होता.

ययातीला पाच मुलगे होते. सर्वांत मोठ्याचे नाव यदु. त्याच्या वंशांत वसुदेव नांवाचा एक महापुरुष जन्मला. त्याच्या पत्नीचे नांव देवकी. मी वसुदेव देवकींचा मुलगा. वसुदेवाच्या दुसऱ्या बायकोचे नांव रोहिणी तिला जो मुलगा झाला त्याचे नांव बलराम. तो माझा मोठा भाऊ. मला वासुदेव म्हणतात. तुझ्या कोपाग्नीत भस्म झाला तो कालयवन. एक वर मिळाल्याने तो जन्मला व दुसऱ्या एका वरामुळे त्याचा शेवट झाला. तो माझा शत्रू होता. तू त्रेतायुगांत जन्मलास व आतां द्वापर चालू आहे

गुहेतून बाहेर आल्यावर मुचिकुंदने मर्त्यलोकांत अल्पबुद्धीवाले, अल्पपराक्रमी आणि असे वामनमूर्ती पाहून राज्य करण्याची इच्छा सोडून दिली आणि तपश्चर्या करण्यासाठी हिमालय पर्वतांत निघून गेला.

मुख्य शत्रूचा अशातऱ्हेने वध झाल्यावर कृष्णाने कालयवनच्या सैन्यांतील मुख्यमुख्य वीरांना अस्त्रप्रयोग करून ठार केलें. उरलेले सैन्य त्याला शरण गेले. त्यांना बरोबर घेऊन कृष्ण द्वारावतीला परत आला. ते सर्व कळल्यावर सर्व यादवांना फार आनंद झाला. त्यानंतर द्वारवती नगरी निर्माण करण्याचे काम नव्या दमाने सुरू झाले.

द्वारवती नगरी निर्माण करण्यासाठी कृष्णाने स्मरण करताच विश्वकर्मा हात जोडून उभा राहाला व विचारलें—"प्रभो! माझे कां स्मरण झाले? काय आज्ञा आहे?"

"स्वर्गांत इंद्रपुरी आहे तशी या भूलोकांत एका सुंदर नगराचा निर्माण कर." कृष्ण म्हणाला.

"अशा सुंदर नगराचा निर्माण करावयाचा असेल तर पाहिजे. समुद्र थोडा मागे सरकला तेव्हांच हें शक्य होईल." विश्वकर्मा म्हणाला.

कृष्णाने समुद्राजवळ प्रार्थना केली. समुद्र प्रकट झाला. तो बारायोजन मागे सरकला. तेव्हां विश्वकर्म्याने एका मोठ्या नगराचा निर्माण केला. सोन्याचा किल्ला, उंच वाडे, सुंदर राजमार्ग, सरोवरे व उद्याने त्याने तयार करून दिली. राजवाड्यांत कृष्ण सिंहासनावर बसला. यादव प्रमुख त्याच्यासमोर यथास्थानी बेऊन बसले. कृष्णाने विश्वकर्म्याचा यथोचित सत्कार केला आणि त्याला निरोप दिला.

अरण्यपुराण

[१८]

काबाला अस्वल म्हणाले—"शिकार आहे चांगली." जंगलातली जनावरे परस्परांचे अशाच तऱ्हेने वंदन करतात.

"अस्वल दादा का? शिकार आहे का काळू! मी मागल्या खेपेला शिकारीला निघालो तेव्हा खाली आदळता आदळता वाचलो. फांदीवरून माझा देह खाली सरकू लागला. सरकण्याचा आवाज ऐकून माकडांची झोप मोडली आणि त्यांनी मला शिव्या हासडल्या." काबा म्हणाला.

"बिन पायाचा हिरवा किडा म्हणाली नाही का?" काळा वाघ म्हणाला.

"अस्सं! माकड ते सुद्धा म्हणाली होय? भुःस्...." काबा रागाने फूत्कार सोडू लागला.

"नाहीतर काय? तोंडाला येईल ते बडबडतात माकडे. तुझे सर्व दात कोणी छान पाडले असं देखील म्हणाली. लहान लहान कोकरंच गिळता येतात तुला. मोठी शिकार धरण्याची शक्तीच उरली नाही, म्हणे." वाघाने चिथवण्यासाठी म्हटले.

काबाचं वय तसं मोठच होतं. मोठ्या सापांना राग आला की तो त्यांच्या तोंडावर दिसत नाही. काबाला अंग पिळवटू लागलेला पाहून त्याला राग आल्याचे वाघाने ओळखले.

माकडं रहायला आणखी कोठे तरी गेली आहेत. मी आत्ताच उन्हातून आलो तेव्हा त्याची चालू असलेली हालचाल मी दुरून ऐकली." काबा म्हणाला.

"आम्ही माकडांच्या शिकारीलाच निघालो आहो." अस्वल म्हणाले.

"तुमच्या सारखे शूर व पराक्रमी माकडांच्या मागे लागला आहा तर त्याचं तसंच कारण पण असलं पाहिजे." काबा म्हणाला.

वाघ म्हणाला–"खरी गोष्ट सांगू का? ही फळभाज्या खाणारी आणि 'किचकिच' ओरडणारी माकडं माणसाचा तो पोर आहे ना त्याला उचलून घेऊन गेली आहेत. तुला माहीत असेल त्या पोरा विषयी?"

"होय मी ऐकलं होतं की एक माणसांचं पिलू लांडग्यांच्या कळपात सामील झालं होतं. पण मला नाही ते खरं वाटलं." काबा म्हणाला.

"त्याच्या सारखा पोर आणखी कोठे मिळणे अशक्य, मी अगदी खरं सांगतो बघ. काय हुशार आहे म्हणून सांगू आणि बहादर पण तसाच. तो माझी कीर्ती वाढवणार आहे. आम्हांला तो जीव की प्राण आहे रे!" अस्वल म्हणालं.

"प्रेम कसं असतं हे आहे मला माहीत. मी त्याच्या कित्येक गोष्टी तुला सांगेन." काबा असं सांगत असता वाघ म्हणाला–"रात्रभर गप्पा मारीत बसू. आत्तां तो पोरगा माकडांच्या हातांत सापडला आहे आणि जंगलात ही गोष्ट सर्वांना माहीत पण आहे की काबाचे नुसतं नाव ऐकून माकडांच्या अंगाचा थरकाप उडून जातो.

त्यांना माझी दहशत. मूर्ख, दुष्ट! त्यानीच मला हिरवा मासा म्हटलं नव्हतं का?" काबाने विचारले.

"मासा नव्हे, किडा म्हटलं होतं. मी आणखी काय काय ऐकलं. सगळं सांगू लागलो तर तुझ्या अंगाची लाहीच होऊन जाईल. म्हणून मी आता सांगत नाही."

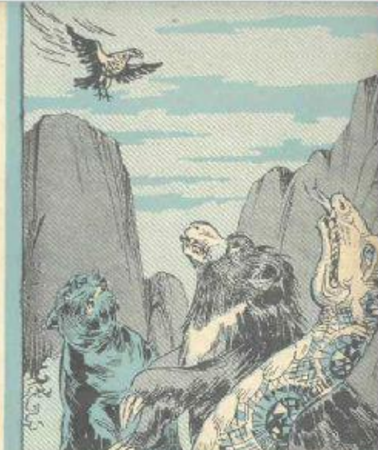

"अस्सं....! तर मग त्यांच्या समाचाराला गेलं पाहिजे. त्या पोराला घेऊन ती कोठे गेली आहेत?" काबाने विचारले.

"सूर्यास्ताच्या बाजूला. आम्हांला वाटत होतं की तुला सर्व माहीत असेल." अस्वल म्हणालं.

"मला? हें कसं काय कळणार? मी माकडां बेडकांची शिकार नाही बुवा करीत. ती जवळ आली की मी त्यांना धरतो." काबा म्हणाला.

इतक्यांत आकाशांतून कोणी तरी हाक मारली–"अस्वला! इकडे वर पहा." तो गिधाडाचा आवाज होता. त्याने अस्वलाच्या शोधार्थ सारे जंगल पालथे घातलं होतं. ते पुढे म्हणालं–"मी मौवलीला माकडांबरोबर पाहून आलो आहे. त्याने तुला तो कोठे आहे हे कळविण्यासाठी मला सांगितलं. माकडं नदी पलीकडे माकडांच्या गावी त्याला घेऊन गेली आहेत. ते मोडकलीला आलेले एक गांव आहे ना तेथे. मी त्याला सांगितलं की त्याने रात्रभर माझ्या साठीं वटवाघळांची शिकार करीत रहावे. खाली तुम्हाला शिकार करावयाची आहे. बरं तर येतो मी. नमस्ते!" असे सांगून गिधाड निघाले.

"अरे गिधाडदादा! पोटभर खायला हवं आणि खूप झोप. या खेपेस मी ज्या जनावराची शिकार करीन त्याचं डोकं तुझ्या साठी वगळून ठेवीन." वाघ म्हणाला.

"पण हे सर्व कशाला? मी असं केलंच काय इतके उपकार मानायला? त्याने निरोप सांगायला सांगितला, उडता उडता तो सांगून टाकला." असे सांगून गिधाड आकाशांत उडून गेले.

"ठीक वेळेवर त्याला पक्ष्यांची भाषा आठवली. काय पण कुशाग्रबुद्धी आहे

त्याला." असे म्हणत अस्वल कौतुक करीत मान डोलवूं लागला.

"तुझ्या टपल्या शिरल्या असतील डोक्यांत. आता आपल्याला त्या पडक्या गांवी जायचं आहे म्हटलं." बाघ म्हणाला.

ते पडकं गाव कोठे आहे, तिघांना माहीत होतं.

"आम्ही नाही थांबत तुझ्यासाठी. मी व काबा होतो पुढे. तू हळू हळू ये पाठी मागून." बाघ म्हणाला.

"मला पाय नसले तरी मी तुमच्या सारखा लवकर येऊं शकेन बरं का?" काबा म्हणाला.

अस्वल चार पावलं जोराने धावलं. पण थोडं चालल्यावर धापा टाकू लागलं. म्हणून त्याला बसावं लागलं. बाकी दोघे पुढे निघाले. बाघ भरधांव चारी पायांवर धांवत होता आणि काबापण त्याच्या पाठोपाठ चालला होता. वाटेत ओढा लागला. बाघ उडी मारून पलीकडे गेला. पण अजगराला थांबावं लागलं. ते पण हळू हळू पोहोत पलीकडे गेलं. तरी थोडं मागे पडलं.

"काबा! तुला काय वाटलं तुलाच जास्त जोराने चालता येतं." बाघाने विचारलं.

"मला लागली आहे भूक! मला तो डाग असलेला बेडूक म्हणाली होती नाही का?" काबाने विचारलं.

"डाग असलेला बेडूक नव्हे, हिरवा किडा" बाघ म्हणाला.

"एकच! चल!"

काबा डोळे सरळ वाटेकडे रोखून चालला होता. त्याचा देह पाण्यासारखा वाटेवर जणु काही वहात चालला होता.

७२. ओल्डवायची दरी

पूर्व आफ्रिकेत टांजानिया देशांत ओल्डवाय दरी आहे. इतिहास संशोधकांनी वीस लाख वर्षांपूर्वीच्या मनुष्याचा व त्याच्या प्रस्तर युगांतील हत्यारांचा शोध लावला आहे. या दरीत हे संशोधनाचे कार्य १००-२०० वर्षे चालेल एवढं आहे.

